

Tractaet van de phlegmatijke geswellen

<http://hdl.handle.net/1874/349122>

2

g
TRACTAET

Van

De Phlegmatijke

GESWELLEN.

Beschreven

DOOR

JACOBUS RUFF:

Uyt de Latijnsche spraecke Vertaale

Door

HENDRICK VAN ROON-HUYSE,

Chirurgijn der stad Amsterdam.

Den tweeden Druck.

AMSTERDAM.

Gedruckt by de Weduwe van Theunis Jacobsz.
woonende op 't water inde Loots-
man, Anno 1663.

O P D R A C H T.

stert te zijn, maar veel eerder vereyfte in onse moederlijke taal vertaalt te werden, tot behulp en toevlucht, soo wel van Oude als Nieuwe Heel-meesters, op datse te meerder moghen in de heel-konst ervaren worden. Insonderheyt die gene, die geen kennisse van de Latijnsche Taal en hebben. Nu dan, alsoo ick het selvige Tractaat hebbe, Anno 1648. door den druck laten gemeen worden, so sijnder my veel danckbare en ondankbare voorgekomen, sommige van dien maeckten het uyt voor een vermetelheyt van my, anderen voor een kattedel, sonder het selvige oyt doorzien of doorlesen te hebben, en spraaken haer vonnisse daar van uyt, als de blinde vande couleur: maar ik als onvermoeyt van 't lasteren, achte het een schuldige plicht, ende bewijs van danckbaarheydt te zijn aan mijn even naesten, te meer alsoo ick door den drucker versocht ben, het selvige te willen oversien, ende van sijn voorighe Druck-fouten verbeteren: ende alsoo dit Tractaet van de geswellen, rakende

O P D R A C H T.

rakende alleen de genees en heelkonst
 een werck is dat ghenoeghsaam zich
 selven prijft, ende door verscheyde
 loffelijcke genesingen meer, en meer,
 by vele Genees-Heeren geacht wort,
 als zijnde een kleyne Ader, van de
 groote Fonteyne der heelkonst, uyt
 de welcke een heldre en klare straale
 van water vloeyt, seer heelsaam zijnde
 tot het weghnemen, ende uytroyen
 van foodanige soorten van gheswel-
 len, als oock't heete en koude vuur, en
 besonderlijck de genesinge van de
 Vijt; zijnde een gebreck, dat een
 schrander en haastigh oordeel ver-
 eyscht tot troost der lyders; ende by
 welcke Heel-meesters sulckx ont-
 breeckt, daar verliest den lyder, een
 ghedeelte van 't lidt oft gebruyck van
 dien. Dese en andere redenen, hebben
 my bewogen, mijn naarstigheyt aan te
 wenden, om 't selvige voor den tweede
 reyze te laten herdrukken, ende mij-
 ne danckbaare genegenthede tegens
 U. E. te erkennen, die ick nevens an-
 deren dagelijcks van U. E. ontfange,

OPDRACHT.

foo uwen goeden raadt , als toegene-
gentheden aan my betoont, als dat het
oock door U. E. aansienlijckheydt ,
meerder luyster mochte verkrijgen.

Mijn Heer, ontfanght het dan , met
die ghenegentheydt , als het U. E. van
my is opgedragen. Gelieft derhalven
het selvighe in danck aan te nemen.
Ick hebbe het gedaan , ende wederom
oversien tot mijn selfs oeffeningh , ten
besten van mijn naasten , ende tot
Godes eere ; die U. E. in een langduu-
rige gesontheyt wil behouden en be-
waren. Hier mede vaart wel , bly-
vende,

Vermaarde Heer,

U. E.

Seer verplichte Dienaar

HENDRYCK van ROONHUYSE,
Chirurgijn.

† Amsterdam den
1 September. 1660.

Aen

Aen den seer geleerden , en
Hoogh-beroemden.

H E E R,

CONRADUS GESNERUS,

*Professor der Medecijnen , en Philo-
sophie , in de Univerfiteyt ,
tot Zurich.*

M Y N H E E R.

SOo ghy verwondert zijt, door wat redenen ick bewoghen ben geweest om soo kleynē Tractaet van eenige Phlegmatique geswellen tegen natuer, by een te vergaderen, nademael daer soo veel van oude als jonge Chirurgijns na gelaten is, soo gelieft te weten dat ick 't om dese reden wille gedaen hebbe. Voor eerst, om dat het in meer andere Boecken begrepen is, 't welck in dit Tractaet verhaelt wort, om de welcke te lesen, en te onderfoecken, die grootheyt der Boecken, ofte schriften, vele menschen tegen staet, voor dewelk, mijn goet gedocht heeft, het selvige in een kleyn Tractaet te vervatten. Ten andere, om dat daer eenige van dese geswellen (dewelcke sy aldus oneygentlijk noemen) soorten van geswellen ofte uytwassingen, met groot perijckel vermenght zijn, en altemets vele die hier mede onderworpen zijn, van haer leven gepericultert worden, ten waer zy, door bequame Geneesmiddelen voor gekomen werden.

Wederom soo ben ick door een groot geschreeuw, en geroep beweegt geworden van

D E D I C A T I E.

voorleden Jaer, dat was, dat daer yers vreemts, ende ongehoort geschiet was, aen een seker eerlijck Borger van onse Stadt, 'twelck noyt te voeren gehoort nochte van eenig Autheur beschreven was, ende wiens genesinge tot noch toe onbekent is geweest, dewelcken een Ganglion op sijn sliicker hant hadde, die hem den geheelen hant bedeckten, (gelijck als ghy self getuygen kunt) van de Articulatie der Vinger af, tot de Carpe van de hant toe, dewelcke in 't perijckel van sijn leven daer door geraeckten, ten sy Godt almachtigh, door een bysondere genade, en hulp, oft raet van goede Mannen hem bewaert hadde. Op dat door de voorgeseyde, en andere diergelijcke, nochte oock door experientie, niet wederom en soude dese nieuwe, onbekende, en ongehoorde gebeecken, voor den dagh komen, soo heb ick dit weynige, soo nyt oude als nieuwe voortreffelijcke Schrijvers, van sodanige (maer alleenlijck van de pituiteuse) geswellen willen vergaderen. Op dat sy dese dingen by haer selven considererende, voorsichtigher moghen worden in 't genesen van soodanige gebreecken, en alsoo weerdigh mogen geacht worden, den naem van een Chirurgijn te dragen.

Maer soo veel als de maniere selfs van tracteren aengaet, so ben ick voor eerst genegen 't geen in 't generael, van de geswellen tegen natuer, en van hare oorsaken, hier ende daer geseyt wort, 't selvige in 't kort te verhalen, ende daer nae de geswellen, die uyt Pituita ofte Phlegma (gelijckmen dat gemeynlijck noemt) haren oorspronck nemen, met haer behoerlijcke genesinge voor te stellen. En dat ick in de twee laetste Capittelen, daer hebbe willen byvoegen, de alderschadelijckste

D E D I C A T I E.

ste gebreecken, dewelcke niet van de selfde oor-
saecke, maer van een bedurven Bloet voort-ko-
men, en heb ick niet gedaen tot verwarringe,
maer alleenlijck om de gene, die in de konste der
Chirurgie willen proffiteren, hier door een wey-
nigh te oeffenen: ende al het geen dat hier is,
hebben wy soo uyt oude als jonge Schrijvers ge-
meen, om dat het een gemeene oeffeninghe der
Chirurgie is.

Ten anderen, soo heb ick dit, onder uwe Va-
derlijcke naem: gunstige Heer) hier en daer van
daen vergadert hebbende, in 't licht willen bren-
gen; op dat het met de nieuwe, ende oude Schrij-
vers, door uwe studie, ende neerstigheyt, oversien,
en uytgegeven, gemeynschap hebben mach, en
dat het selvige Tractaet oock ghemeen met de
anderen, U. E. tot een Vaderlijcke beschermer
mach hebben. Daer-en-boven om mijn liefde
t'uwaerts te kennen te geven, aen dewelcke ick
voor de bewesene weldaden meerder schuldigh
ben, als ick oyt naer mijn vermogen kan ver-
gelden, 't gene ick gaerne bekenne.

Ten laetiten, om dat ghy oock Professor van
onse wijt beroemde Republijcke zijt, (op dat ick
U. E. alsoo hebbe willen vermanen) op dat ghy
de onwetenheyt van vele begaen, ontrent sooda-
nighe gebreken meught corrigeren, ende door
uwe onderwijfinge, haer verkeerde oordeelen,
en genesinghe wilt matigen. Neemt dit dan bidt
ick van herten aen, voor het gene dat het is, ver-
seeckert zijnde, 't selvige u niet onaengenaem te
zijn, dat ick het aen U. E. gedediceert hebbe.
*En vaert wel, in Zurich den 1 Maert, nae de gbeboor-
te onses Heeren, Anno 1556.*

Den In-houdt deses Tractaets,
bestaende in VI. Capittelen, waer
van het eerste is.

1.

W At een onnatuerlijk Geswel is, in 't Uni-
versael, en particulier.

2.

Van waer, en op wat manieren de Geswellen
tegen natuer voort komen, ende haer beginsel ne-
men, ofte nyt koude, vochtige, ofte drooge ma-
terie.

3.

Van de onderscheyden der Phlegmatique Ge-
swellen tegen natuer.

4.

Van de Universale, ende particuliere genesin-
ge der Phlegmatique Geswellen.

5.

Van de oorsaecken, teyckenon, ende genesinge
van 't heet ende koude Vuur.

6.

Van de Paronychia, dat is de Vijt, sijn begin-
oorsaeck, ende sijne genesinge.

T R A C-

T R A C T A E T

Van

Eenige Phlegmatijke Geswellen
tegen Natuur.*Wat een onnatuerlijck Geswel is, in 'e Universael
ende particulier.**Dat Eerste Capittel.*

DE Medicijns en Chirurgijns van onsen tijd maken twee definitie der onnatuerlijcke tumeuren oft geswellen, van de welcke de een universael, en de andere particulier is. De universale definitie is dese, te weren: Dat alle onnatuerlijcke swellinge, een *Apostema* is: welcke definitien, om dat sy universael is, geen van desen onder haer en begrijpt, als *Ulcus*, *Apostema*, *Pustula*, *Seruma*, onnatuerlijcke uytwassing van vleesch, en gebeente, vleeschachtige Klieren, met alle haer soorten van Schrofulen, en Knobbelen. Ten andere: dat alle onnatuerlijcke Swellingen *Apostema* genoemt wordt, en geschiet niet, om datter verscheyde soorten van tumeuren ofte geswellen vol etter zijn, maer om dat sy door de gestaltenissen, couleur, en beweginge des etters met den gemeynen naem geheeten t Konincksseer. De Ulcerachtige Apostematen niet ongelijk en zijn, gelijkmen ontrent vleeschachtige uytwassing, strumen, *Glandula*, en ander Spongiens vlees, veel tijds gewaer wort.

Ten anderen, soo worden de onnatuerlijcke geswellen gegenerereert, uyt verscheyde materien van de andere humeuren, d'welcke al verdurven, ofte in hare plaetse overigh, ofte onder andere gemenght zijn, die en zijn niet gelijk sy behooren, daer

daer nae werden sy in verscheyde verschillen gebracht, de welcke meestendeel uyt haer eygen plaetsen, aen de welcke sy in het lichaem plaets grijpen, onderscheyden werden, ende haren naemen krijgen: Gelijk als sy in het vleesch gegroeyt zijn: Worden sy vleeschachtige, en waterachtigh genaemt: Indien sy in de Aderen zijn, worden sy bloetachtige, of honichachtige genaemt: Indien sy in de senuen zijn, worden sy senuachtige, klierachtige ende *Nodosi* genaemt: Indien sy in het gebeenten uytwasschen, worden sy beenachtige, dat is, uytwassinge van het gebeente genaemt. De Apostematen self, dewelcke, (uyt verscheyde verdurven humeuren vergadert zijnde) gegeneroort werden, zijn van desen een weynig onderscheyden, en in wat partyen van 't lichaem sy voortkomen, daer worden zy, door de heftige pijn, ende inflamatie ofte ontsteeking, en oock door langhdurige *Paroxysmi* verweckt, ende in etter verandert, hiet tegenstaende dat sy van eene soorte zijn, maer sy krijgen, nae overvloed van hare oertollige humeuren, ende na gelegentheyt van hare hoedanigheyt, hare coleuren en haren naem. Dese worden in drie manieren gedeelt: Te weten in *Apostema*, *Pustula*, *Exitura*, de eerste noemen sy *Apostema*, oft uytwassinge, d'welck sonder pijnen groeyen, swellen, en door oorfaeck van haer breede gestaltenisse hooger swellen, de tweede noemen sy *Pustula*, de welcke minder swellen en minder vochtigheyt by haer hebben. Nochtans in haer behoudende een wintachtigheyt, (die sy oock *Bothor* genoemt hebben,) de derde noemen sy *Exitura*, en sommige *Eminentia* d'welken van 't self groeyen en voortkomen, gelijk alle andere onnatuerlijke tumeuren of geswellen. Van dese *exitura* wordender eenige *camaratae*, *ca-*
ver-

vernosæ, en *cavernæ* genaemt, om dat sy veele holligheden van binnen verborgen hebben, en gelijk een *Testudo* in een gedrongen werden, somtijds etter hebbende, somtijds een tuffchen-geweven wintachtigh vleesch, onder d'welcke de materie dieper verborgen is, met verscheyde holligheden vol etter, tot de voorgenoemde *exitura* behooren die specien, d'welcke *Albir* en *Topinaria* genoemt werden, de welcke meestendeel aen de hoofden der jonge Kinderen voort komen, tot de selvige specien behoort oock *Talpa*, de welcke oock aen't hooft gegeneroert wordt: Maer die met bedervingh van het gebeente plegen voort te komen, sullen wy daer van in 't bysonder spreecken.

Ten andere, om dat wy in dit Tractaet niet van alle tumeuren of geswellen: maer alleen voorgenomen hebben in 't particulier te seggen, van de onnatuerlijcke phlegmatique geswellen, soo sullen wy dan (de andere achter gelaten hebbende) de particuliere definitie hier van geven. Een geswel tegen natuer is dan een seeckere opblasinge die de Latijnsche *Inflatio* noemen of uytwassinge, een substantie hebbende, 't welck het *carni subcutaneæ*, ofte het onder gelegen vleesch van de huyl, niet ongelijck en is, evenwel sonder pijn voort komende, en door verweckinge van den geest hier of daer van daen gedreven, tot dat het de plaets, met sijn hoedanigheyt over een komende, gevonden heeft, in de welcke plaets het sijn Wortelen verspreyt ende uytwast, somtijts door inwendige, altemets oock door uytwendige oorfaecken, dit geswel hebben sommitge oneygentlijck *abscessus* genoemt, van het woort wijcken, ons dat eenigh humeur tusschen beyde ghekomen zijnde, het selvige verweckt kan worden, en alsoo een weynigh komt te wijcken.

Het

Het kenteken van dese, om dat het de oude Heelmeesters sichtbaerder souden maken, hebben het met verscheide namen genoemt, ende het komt alles op een uyt, als namētelijck het selvige *Inflatio*, *Ingrossatio*, *Eminentia*, *Elevatio*, ende *Excrefcentia* noemende, om dat soodanigen humeur tegen natuer vergadert zijnde, eerst opgeblasen, en terstont grooter wort, daer na uyt-steeckt, en opgeheven wort, en ten laetsten tot haer eygen gestaltenisse uyt groeyt, al't geen matelijck van dese dingen gesproocken is, meenen wy dat het lichtelijck voor eenige geoeffenden sal konnē bestaen, watter door de verdeylinge der onnatuerlijke geswellen in't universael en particulier moet verstaē wordē.

Van waer, en op wat manier de geswellen tegen natuer voortkomen, haer beginsel nemende uyt koude, vochtige, ofte drooge materie,

Dat Tweede Capittel.

VAn waer en op wat manier de geswellē tegen natuer voortgebracht worden, en eerst haren oorspronck nemen, is by veel oude en jonge heelmeeesteren gedisputeert, maer een neerstig ondersoek gedaen hebbende, bemerken wy alle de oorsaken met haer eygen verschillē op vijf manieren.

1. Ten eersten, worden sy aengemerckt, van wat voor een substantie sy zijn, te weten, of sy lange, breede, hārde, of sachte zijn, dewelcke self grootelijcks onder haer differeren, nae de ongelijckheyt van haer grootte en substantie, tot de welken sy uyt-groeyen.

2. Ten tweeden, van wat voor een materie sy zijn (ik segge) uit de vier natuerlijke humeurē, als bloet, cholera, Phlegma en melancholia, want de diversche materien van dese humeuren onder een gemenght

gemenght zijnde, worden sy tegen de wil der natuer in een gedreven, en maect als dan een geswel tegen natuer, nae de gelijkheyt van de plaets, die sy in het lichaem besitten, en daer van daen de natuerlijcke vochtigheyt tot haer treckende in een onnatuerlijcke uytwassing veranderende.

5. Ten derden, met wat voor toevallen of accidēten sy onderworpen zijn, in 't begin van dese geswellen, dewelcke door pijnē in etterachtige materie veranderen, als door de universale definitie van het voor-verhaelde Capittel blijkt, daer komen somtijts toe, Koortsen, inflammatien, roodigheyt, met groote pijnē vermenght zijnde, en nae de qualiteyt en quantiteyt van de materie soo lange duerende, tot dat het in Etter verandert is, of van self uytbreeckt, of met een Instrument geopent zijnde, uyt vloeyt.

4. Ten vierden, van wege hare plaetsen, want het onderscheyt der geswellen, kanmen uyt de deelen van het lichaem, dewelken sy besitten, seer fraey onderscheyden, want soo wanneer het een partije van 't lichaem ingenomen heeft, als dan krijcht het zijn onderscheyt ende sijn eygē naem. Want gelijk (by exempel) de pijn, ende roodigheyt, den *Phlegma* leert kennen: De roodigheyt ende uytspuylinge der oogen, met pijn vermengt zijnde, *Ophthalmia*: De pijn ende roodigheyt met stanck, den *Cancer*. De roodigheyt met heftige pijnē, den *Gangraena*: Gelijk oock van de andere *bubones*, ende *anthracēs*, de reden self uyt wijft.

5. Ten vijfde, van de oorsaken die sulcks werckende zijn, welckers zijn de ongekoockte materien, uyt eenige natuerlijcke koockingē verlaten, en oock de bedurven quantiteyt, van humeuren. In den eersten zijn sy wel sacht ende dick, maect stracks daer aen worden sy een weynigh harder,

en daer van daen door het lichaem gedreven, tot dat het een plaets voor hem bequaem, ende met sijn natuer over een komende, gevonden heeft.

Tot dese alle behoort de bewegende oorfaeck vande geest, want die bedurven qualiteyten, uyt de natuerlijke vochtigheden voortgekomen zijnde, worden sy door de bygevoegden geest, gedreven, versterckt, verweckt, ende in een flatulente ofte wintachtige materie verandert, maer hoe de flatulente materie te overvloedelijcker komt, en den geest de bedurve substantie van humeuren te meer ingeblasen heeft: hoe de geswellen des te meer opgeblasen worden, maer hoe de opgeblasenen materie daer minder by komt, soo veel te minder is de uytpuyling van het geswel. Sy worden in alle partijen van het lichaam voort gebracht, somtijts inde binnefte, maer meest in de buytenste deelen, als in't vleesch, Aderen, Beenderen, Ligamenten, Senuen, alwaer sy na de qualiteyt van de onder-gelegen partyen, aen de welcken sy vast zijn, met meer oft minder perijckel gewoon zijn, hare wortelen te maken. Maer om datter veel meer geswellen zijn, die uyt de verdurve natuerlijke Humeuren oft vochtigheden gegengereert worden, en om haer verscheyde qualiteyten, soo wordender vele onderscheyden van haer bevondē. Daer zijnder nochtans vande dese, eenige warme, koude ofte gemengde, dewelcken hare oorspronck uyt het bloet trecken, en zijn als dan soodanig door de qualiteyt van haer warmte, als het bloet is, door de qualiteyt van zijn selven. Die uyt heet oft goet bloet komen, dat niet te dick ofte dun en is, noch oock niet ongetempert, die worden vande Grieken Phlegmona, vanden Latijnschen Inflammationes, van den Hoogduytschen Bluteiffen, oder Blutgschwaer, en by

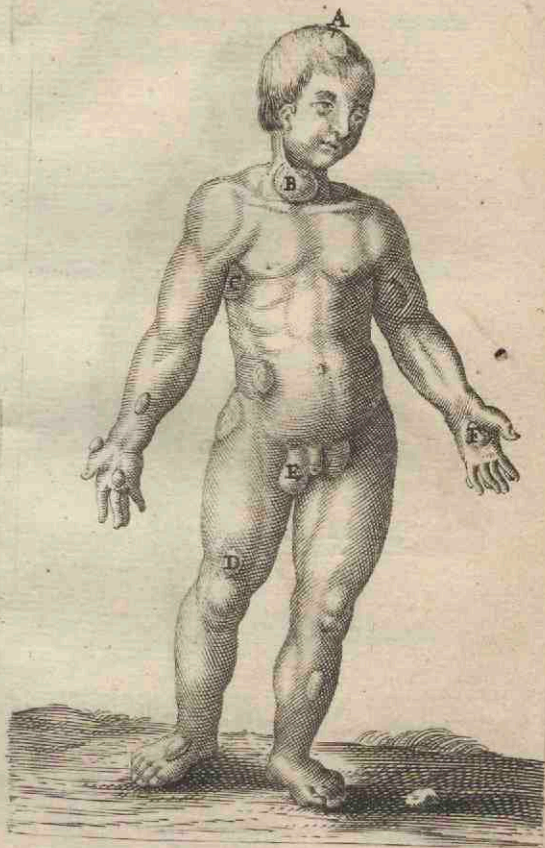
ons lieden ontstekingen geheeren. Als sy komen van Cholera, oft van seer verhit en subtyl bloet, oft oock van seer ontsteeken ende verhitte dingen, als dan wort het van den Griecten *Erisipelas*, van den Latijnlichen *Ignis sacer*, van den Hooghduytischen Sant Anthonis Fheur, oder den Heissenbrant, ende by ons lieden den Rooie geheten, ende op sulker wijze brengen de bedurven qualiteyten veel geswellen voort. Als *Pblegmo Erysipelas*, *Formica*, *ignis persicus*, *sive herpes*, *escara*, *carbonculus*, *bubo*, *antrax*, *esthiomenon*, *gangraena*, *paronychia*, ende anderen diergelijcken meer, dewelcke alle, wy seeckerder *ulcera* ende *apostemata*. (gelijck eenige gewilt hebben:) als timpele uytwaflinge, oft uytsteeking des beens kunnen noemen, om dat, sy niet sonder pijn, nochte oock sonder weecke vochtigheyt gegeneroert worden, ende daer nae met verrottinge ende uyt-drijvinge van de bedurven materie op-geheven worden, maer die hebben in alle anders.

Om dat ons voornemen van yets te schrijven niet en is van die Tumeuren oft geswellen, dewelcke uyt bloet gegeneroert worden, die nagelaten hebbende, sullen wy alleen van die gene spreken, dewelcke uyt koude of vochtige of drooge materye voort komen als daer zijn *æd ma nodus*, *scrophula*, *calparia*, *nata glandula*, *lupia*, *testudo*, *hernia*, *bocium*, *verruca*, *clavus ficus fugile*, *mairi ularia*, met verscheyde specien van dese, van dewelcke eenige in het vlees alleen gehecht zijn, sonder wortelen, oft anders, andere inde Aderen, Senuen en Peesen ingewortelt, anderen alleen uyt bloet, oft uyt waterachtige vochtigheyt of uyt vlees, of uyt de Hart-aderen besta ende, dewelck alle wy met haer eygen namen, verschillen ende eygenschap-pen opentlijck sullen voor-stellen.

*Aenwijfinge vande plaetsen waer in
dese geswellen voortgebracht
worden.*

- A. **T**Estudo , een geswel op't hooft.
- B. Bocium , aen den bals.
- C. Bubo , onder den oxel.
- D. Melicerus , een rontachtich gheswel
sonder weedom.
- E. Hernia , is een gheswel inde lief-
sche.
- F. Nodus , een geswel in de handt.

*Aenwysinge van de plaetsen waerin
dese Geswellen voortgebracht
worden.*

- A. **F**ugille, is een gheswel onder 't Oor voortkomende.
- B. Steatoma, een hartachtigh gheswel in 't aentasten.
- C. Atheroma, een geswel lanckwerpigh van fatloen.
- D. Nata, een geswel der vleesachtige deelen.
- E. Gangliom, een geswel op de Juncture van de handt.
- F. Glandula, een geswel der senuachtige leden.

Van de verscheydenheyt der Phlegmatijcke Geswellen te- gen de Natuer.

Dat derde Capittel.

AL-hoe-wel de verscheydenheden, ende dif-ferentien der Phlegmatique tumeuren oft gheswellen, dewelcken teghen natuer voort-komen, van d'Oude ende Jonge Heel-meesters op veelerhande wijsen verklaert zijn, soo heb ick nochtans niet sonder redenen dese twee Figuren u willen voor-houden, op dat de navolgende beschrijvinge der geswellen in dese Figuren oock mochten aengemerckt werden.

Wat een Oedoma is.

Wy sullen nu dan ons beginsel eerst aen den *Oedema* nemen, 't welck een onnatuerlijck gheswel is, wijt, sacht, ende sonder eenige weedom, komende van Phlegmatike humeuren, die inde partijen gevloeyt zijn, en als 't door eenige uytwendige oorsaecken verweckt wort. Als door een slach, smet, oft stoot, oft door wonden, ende andere oorsaken meer, moetmen het alleen door warmte, ende niet met *Cataplasmata* genesen, na dat de gelegentheyt ende qualiteyt van de saeck het self vereyft. Dese naegelaten zijnde, om dat sy sonder snijdinge geneest konnen werden: De andere, dewelcke swaerder zijn, en in 't ghenesen de openinghe meestendeel verey-schen, die sullen wy op ordenen verhalen, ende ons beginselen eerst aen de *Glandulen* nemen.

Wat een Glandula is.

Glandula heeft zijn naem gekregen van *Glandis*, naer het gevoelen van *Guido*, ende *Iohannes de Vigo*, ende daerom is het oock alfoo genaemt geweest, om dat het een der Eeckelen gelijk is, het welck wy Hoochduytschen ein *Trulen* heete. Maer het is, een massa, oft klomp, sacht, alleen staende, bewegelijck, sonder wortelen, ende gemeynlijcken van haer omliggende partyen afgedeylt, meestendeel voortkomende in de *E-munctorien*, ende in de *Iuncturen* der leden: Maer nae dat *Avicenna* seyt, soo wassen de *Glandulen*, oft aen de handen, oft voeten, of in eenige partijen, die aen de *Senuen* ende *Tendonen* gevoecht zijn, en als dan verbiet hyse uyt te roeijen, om de nabuurigheyt der *Senuen*, en *Tendonen*, op dat den *Patient* daer af niet en komme te spalmeren, altemets komense oock (seyt hy) in de opperste van de palme van de hant, ende aen 't voor-hoof, ende noemse, als dan *Glandulose Apoftemen*, altemets oock *Nodos*. Want in diverse *Capittelen*, ende naemelijcke in 't *Capittel de Nodis*, spreekt hy'er seer onbedachtelijcke af, aldus schijnt het dat de *Glandulen* van *Avicennae*, van de *Glandulen Guidonis* differeren oft verschillen; ende dat de *Ganglia* by den *Grieken* ende de *Glandule* by *Avicenna* een dinck zijn. Gelijk *Paulus Aegineta* ghetuyght in 't seste Boeck, aen 't sestiende *Capittel*. Op dese manier.

Wat een Ganglium is.

Ganglium, (seyt hy) is een 't samen-wassing der *Senuen*, of een *Geswel* der selve, komende van eenigen slach, stoot, val, oft van vermoeytheyt, en al te groote oeffeninge in diverse

sche deelen des lichaems, maer besonder in de meest roerende deelen, als daer zijn de gewichten der handen ende voeten. Dese selfden groeijen oock aen den arm, ende aen 't hoof, maer seer selden, ende noch minder komen sy van 't selfs voort.

Ende wederom soo bevesticht *Paulus* in 't sefte Boeck, Capittel negen-en-dartigh, 't gene dat wy gheseyt hebben; te weten wat *Glanglium* is, waer af dattet groeyt, in welcke deelen principaelijck, ende wat teekenen datter nae volgen, ende seyter aldus van, *Glanglium* is een t'samenwassinghe der Senuen, komende van eenigen slach, of nyt vermoeytheyt, meestendeel in de juncturen van de handt, al daerse met den Arm t'samen gevoecht is, al waerse tusschen de beenderen en ligamenten van de *Carp*i komt te eyndigen, hoe wel dat het oock wel in andere deelen van 't Lichaem komt. Gemeynlijcken sietmender dese teekenen aen, het Geswel is de huyt gelijkverwigh, het resisteert oft wederstaet, als men daer op druckt den vinger, ende is sonder pijn oft weedom. Maer is 't dat ghy 't te stijf douwt, soo schijnt het eenigh gevoelen te hebben, de wortelen en liggen niet diep, maer alleenlijck ter zijde onder de huyt, en is 't dat ghy 't met gewelt voorwaerts, of achterwaerts druckt, soo en wijckt het selvige oock niet. Dese alle zijn de woorden van *Pauli Aeginetæ*, nu sullen wy de nagelaten tumeuren oft geswellen van desen aert op vervolgh verhalen.

Wat een Schroffel is.

't Gene darmen ghemeenlijcken Schroffulen noemt, zijn verherde *Glandulen*, oft Klieren mer een der Membranen omvangen, ende komen in den

den Hals, onder de Oxelen, ende in de Lieffen, aldaer de Glandulen ofte Klieren, met de ondergelegene vaten gemeenlijck plegen vergadert te worden. Wy Hoochduyten noemen dese te gelijk ein Seuwtusen, hoewel datse somtijds (maer seer selden) van 't vleesche der selver partijen daerse inne zijn, gegenerereert worden, het welck om groote ghelijckeyt die het heeft inde naturen van de Schrofulen verandert en vermeerdert, door de materie die daer toe komt, nae het seggen van *Leonidas*. Dese worden by de Latijnsche *Strumæ*, en by de Griecken *Chorades* gheenaemt: En dat nae den naem van de Steenrotsen, die men *Cheradas* heet, of sy hebben haer naem van de Seugen genomen, de welcken veele Jongen voort brengen. Gelijk die voorseyde Seugen, of om dat dit gebreck den Seugen dickwils aen komt, want de Varckens ofte Seugen sijn seer glanduleus aen den hals, ende sijn dickwils met Schrofulen ghequelt. De Schrofulen (als *Iohannes de Vigo* seydt) verschillen van de Glandulen, in 't getal, ende in wortelen: In getal verschillen sy van de Schrofulen, om datter meer zijn, en den een uyt den andere hanght (gelijck een bosche Druyven) in 't opperste van den hoyt: In Wortelen, om dat de Glandulen sonder Wortelen zijn, en de Schrofulen veel Wortelen hebben, en daerom is 't dat sy, dat is de Schrofulen, in 't aenraecken minder uyt haer plaetsen, dan de Glandulen kunnen beweeght werden.

Wat een Struma is.

Struma, naer het seggen van *Cornelius Celsus*, is een geswel, in 't welcke gegenerereert wordt, een materie van geronnen bloet, ende ertter, als of 't

een Glandula ware, sy kome n meestendeel voort aen den hals, onder den Oxelen, lieffchen ende inde zijden, en 't is seecker datse oock in den Vrouwen Borsten zijn gevonden geweest. *Paulus Ægineta* die schrijfter af in sijn seste Boeck, in deser manieren, die *Schrofulen*, seyt hy, komen aen het voorste, of aen het achterste van den hals, oft ter zijde, ende komen een t' seffens oft meer, ende zijn al te mael in hare eyghe Membranen ghesloten, ghelijck die *Steatomata*, *Atheromata*, ende *Melicerides*.

Wat een Lupia is.

Lupia, is een gheswel, of uyt-was, de grootte van een Turcksche-boon niet ongelijck, t welck wy ein Fygbonen heeten, *Guido* seyt, dat het is gelijk een kleyn Wolfken, ende is weeck, en ront, gemeynlijck in harde ende drooge plaetsen voort komende, als aen de Wijn-braeuwen, ende senuachtige plaetsen. Dit gebreck is geheel verscheyden, want die gene die hun hebben leren voorstaen, dat dit selve het geene is, dat wy *Lupus* geheeten hebben, die doolen grotelijcks.

Wat een Nodus is.

Nodus is een excrescentie (ofte uytgroeyingen,) van fatsoen gelijk een knoop, aen een koordt, ende is ront, hart, op een plaets blijvende, en wordt om haer vastigheyt ontrent senuachtige deelen gevonden. Onder desen worden drie species van abcessen (als namentlijck *Atheromata*, *Steatomata*, ende *Melicerides*) gereeckent.

Wat een Atheroma is.

Atheroma, is een Gheswel, van eenderhande verwe oft coleur als die partye daer 't voorseyde

de Gefwel komt, ende is sonder weedom in een Membrane, oft in een senuachtige tunijcke besloten, ende heeft een viscosen, oft slijmachtige materie, als of 't pap ware, die by den Grieecken *Athera* genaemt wordt, daer wordt in desen (behalven die Pappige materie) oock harde en steenachtige dingen gevonden, als oftet schrapfel van Sulpher ware, somtijds oock andere dingen als oft 'et gheknoude Hoenderen beenderkens waren, ende dickwils oock als oft 'et hayr was, dat in een ghewronghen is. Maer alsulcke gefwel wordt ghemeynlijcke lanckworpigh ghevonde, ende wat verheven breed, ende al is 't datmer met den vingher op douwt, soo en sincket niet lichtelijck neder, om de slijmachtigheyt, en dicke materie willen, ende en gaet oock niet lichtelijcken wederom op.

Wat Meliceris is.

Meliceris, is oock een ront gheswel sonder weedom, waer inne gevonden wort een subtijle materie, als of 't honigh ware, die in een senuachtighe tunijcke besloten leyt, welke tunijcke gemeenlijcke *Cyftus* gheheeten wordt, daerom wortet by eenige *Melivarium* genaemt. *Meliceris* is van een ander fatsoen ende substantie dan *Atheroma*. Want *Meliceris* is veel ronder ende van subtijlder substantie dan *Atheroma*, daerom is 't dat dit honighachtige Gefwel hem meer extendeert, en wijckt haestelijcken, als men der met den vingher op douwt, en als men den vingher daer weder af hout, gaet 'et oock rasser om hoogh, dan het gefwel *Atheroma*.

Wat een Steatoma is.

Steatoma, is een Gefwel, van de selve verve,
als

als die gheaffligeerde partije, ende is sacht in ^{er} aentasten, in ^{er} beginsel seer kleyn, maer metter tijdt soo wordtse grooter. In welcke een materie is, als of het Keersmeer ware, in een Membrane begrepen, ende is van wegen haer hardigheyt den *Melicerides* ende *Atheromata* ongelijck, want het stijf, ende hardachtigh is, alsoo dat het niet lichtelijck neder en sinckt, alsm^{er} met den vinger op druckt.

Wat een Testudo is.

Testudo, 't welcke een der Schilpadden gelijk is, waer af dat het oock die naem gekregen heeft, ende is een geswel van die specien der groote exi-turen, sacht, breetachtigh, ende groot, voo-riementlijck als 't in een plaetse voort-komt, daer het sich breet uytspreyen kan, het welck ghebreck, is 't dattet aen 't hooft komt, soo wor-det *talpa*, oft *talparia* gheuoemt, aen den hals wortet *Bocium*, ende aen de testes wordt het *Hernia* geheeten, het wordt somtijts met etterachtige materie, of met schobben, en fistulen ghe-vonden. Maar dit Geswel en heeft den naem van *Testudo*, oft van *Talpa* niet gekregen van oude, maer van de nieuwe Schrijvers. De Heel-meefters van onsen tijdt definiereen *Testudo* een sacht-achtigh, ende grootachtigh geswel te wesen, in de welcke een vette materie is, met een tunyke overdeckt, ende bekleeft in sulcker manieren, het Beckeneel (want het gheswel *Testuda* mee-ften-deel aen de huyl des Hoofts voort komt) datter dickwils het Beckeneel af gecorrumpeert wordt, dit Gheswel schijnt meer onder den *Melicerides*, als onder eenige anderen geswollen ge-reeckent te wesen.

Wat een Talpa is.

Talpa, wort gefeyt het felvige gebreck te zijn, maer soo 't een witte materie in hem onthouwt, soo schijnt het meer een specie van *Atheroma*, dan een specie van *Melicerides* te zijn. Nochtans heeft het *Guido* van *Testudo* niet onderscheyden, ja seyt dat het den *Testudo* selve is, gelijk oock *Hernia*, ende *Bocium* beyde *Testudines* zijn, sy verschillen maer alleen van die plaetsen, daer in sy groeyen.

Wat een Bocium is.

Bocium, is een Gheswel, dat by den Griecken *Bronchocelen*, en by de Latijnen *Hernia Gutturis* genoemt wordt, en die met sulck gebreck gequelt zijn, worden by hun-lieden *Gutturosi* geheten. En 't is een groot geswel aen den hals, ende ront tusschen de buyt, ende *asp. ram arteriam* in dewelcke somtijds een vleesch sonder gevoelen is, ende somtijds een vochtigheyt oft *Humeur*, dewelck den Honigh, Vet, Pappe oft Water niet seer ongelijck en is. Somtijds oock gelijk *Celsus* getuyght, soo vintmen in soodanige geswellen kleyne beenderkens, die met hair gemenght zijn. Men moet weten, dat de drie naeste specien, van dese tumeuren oock voor *Testudo* kunnen gehouden werden, want sy in deser manieren verschillen, te weten, is 't dat den *Testudo* aen 't Hoofst komt, soo wordt het *Talpa* oft *Talpinaria* genoemt: 't Welck wy Hooghduytsche ein Schwum heeten, soo 't aen den Hals komt, wordt het *Bocium*, ende aen de Testes wordt *Hernia* geheeten. Wiens specien wederom vier zijn, als namentlijck, *Hernia intestinalis*, *Carnosa*, *Humoralis* ende *Aquosa*.

Wat een Nata is.

Nata, is een groot Geswel, ende een *carneuse excrescentie*, het vlees der Billen niet onghelijck, en komt in verscheyde plaersfen voort, en wort met diversche namen genoemt, om de verscheydenbeyt van haer fatsoen, ende partijen, in de welcke het voort komt. Daer-en-boven soo hebben de Heel-meefters van onsen tijdt *Nap-tam* geheeten, gelijk sy oock noch doen, en is een groot Geswel, heel sonder weedom, ten sy dat 't alsoo groot worde, dat het die partye quam samen te trecken, ende te ontfteecken, en alsoo quam te versweeren, ende door te breken, waer door dat het de omlyggende partyen quelde, en pijn aendeet, en dit behoort tot gheen andere specien van *abscessen* gerefereert te werden, als tot de *Steatomata*.

Wat een Bubo is.

Bubo, nae het seggen *Galeni* is een ghebreck, d' welck inde slappe, ende *Glanduleuse* partyen komt, dat is, het is een simpele *Inflamatie*, 't welck de Griecken *Adenas* genoemt hebben, daerom is alsulcks hier t'onrecht van *Guido* onder de Phlegmatijcke geswellen gereeckent. Ende 't is seecker datter groot verschil onder haer is, de *Bubones*, die welcke komen van eenighe val, van eenighe ulceren, of van eenigen weedom, die selve zijn sonder perijckel, maer die uyt pestilentielle Koortfen komen, zijn seer sorgelijck, 't sy datse inde Liefschen onder de Oxelen, oft aen den Hals komen.

Wat Fugille is.

Fugille, is een Gheswel, ende een soorre van *Glan-*

Glandulieuſe apoſtematen, onder de Ooren gelegen, daerom is 't by den Griecten *Parotis* genaemt geworden, d'welcke anders niet en is dan een gebreck van *Glandulen* onder de Ooren.

Wat een Clavus is.

Clavus oft *almisnar*, by ſommige *Callus*, ende by ons Luyden ein agerſten aug geheeten. *Nodus* is ront, wit ende hardt, het hooft van eenen Nagel niet ſeer ongelijck: Seer ſelden wort 'et grooter dan een Boone, maer heeft diepe Wortelen. Dese groeyen aen de palme van de handt, vingeren, teenen, ende aen de planten der voeten: Aldaer ſy de menſchen groote pijn, ende weedom in 't gaen aenbrenght.

Wat een Callus is.

Callus verſchilt hier in, van *Clavus*, om dat het van ſelfs geen pijn en veroorſaect, ſy ſijn altijd van ſulcken colour als de huyt, ende en komen oock niet van ſelfs, maer worden door arbejden, en groote exercitie, de Huyt verhardt zijnde, gheghenereert.

Wat een Verruca is.

Verruca, is een kleyn gheſwelleken ofte laghe uytwaffinghe in alle partyen van het Lichaem (geen uytgeſondert) gegenerereert uyt de verdurven qualiteyten der Humeuren, de welke de natuere tot de uyerſte partyen van 't vleesch, ende tot de huyt toe uyt-drijft ofte uyt-voert, van dese ſijn eenige harde, eenighe ſachte, de harde worden *ex artibiliaris ſucco* gheghenereert, en zijn meeſten tijdt ſwart. De ſachte komen voort *ex Phlegmate*: Ende zijn in 't aentaſten ſacht, en wit, van verwe oft colour.

Wat een Marisca ofte Ficus is.

Marisca of *Ficus* zijn van de selvige specien van *Verruca*, die wy Fijgwertzen, oder Fijgblaateren, heeten, dese zijn tweederley: Die aen de schamelheyt komen, zijn witte, ende sachte geswellen, voortkomende uyt den phlegma, en seer besmettelijck aen Man en Vrouw. Ofte de anderen, worden *Vesicularis* geheeten, die aen den Aers voort komen, behoudende in haer een geronnen bloet, zijn oorspronck nemende van Cholorike humeuren.

Wat een *Macula Matricalis* is.

Macula Matricalis, 't welck wy ein mutermaal heeten. Om dat het humeur meest phlegmatijck is, uyt 't welcke de kinderens in de ontfanginge oft daer nae, verscheyde reeckens ende difformiteyten krijgen de verscheydenheden en ghedaenten van haer, en heeft niemant oyt recht beschreven, om dat sy onder haer alle daeg meer en meer differeren.

Wat een *Eminentia Ossis* is.

Eminentia oft *Exerescencia Ossis*, is een uyt-waefinge der gebeente 't welck wy ein uberbeyn heeten, het wordt oock ghelijck alle andere onnatuerlijcke tumieuren of geswellen voortgebracht uyt overtollige warme of koude humeuren des merchs, sonder enighe weedom, van coleur de huylt gelijk, hart en onbeweegelijck, gelijk been: Daer is noch een specie van desen, die behalve de voor verhaelde met grooten weedom voort komt. De welcke wy den *Lemburzel* heeten, ende pleecht hem meest te openbaren in *Morbo, gallico*.

Differentie van Phlegmatijcke geswellen.

Daer zijn noch veel andere namen van phlegmatijcke abscessen, maer men moet so seer op de namen niet letten, als wy slechts verstaen, dat door sulcke veranderingen der namen, de oordeelen ende genesinge der selven verandert worden. Aldus zijn de sommige van de *abscessen* oft phlegmatijcke uyt-wassen, met een besonderde tunijcke oft membrane omvangen, de ander zijn in den vleesche met de Aderen ende arterien verwerret, die sommige hebben smalle ende sommige breede Wortelen, de sommige kanmen resolveren ende verteeren; en de sommige niet, sommige zijn groot, sommige kleyn, sommige komen tot suppuratien ende sommige oock niet: Sommighe zijn Squamosa oft Schelferachtigh, ende sommige zijn Fistuleus, de sommige Kanckerachtigh, sommige geensins en so voorts van al d' anderen. Dese onderscheyden dan neerstigh ondersocht hebbende, kanmen soo veel te beter tot de Genesinge geraecken.

Van de

Uuniversele en particuliere Genesinge, der Phlegmatique Geswellen.

Dat Vierde Capittel.

OM dat wy de voetstappen der Oude, ende Jonge, Medicijns, ende Chirurgijns geerne nae volgen, soo sullen wy oock (nevens andere de Genesinghe der phlegmatiker abscessen voorstellen, dewelcke wy door ervarentheyt nae ghevolght hebben. Hier van hebbender veel haer gevoelen gehadt, als *Guido, Iohannes de Vigo, Iohannes*

C

Tagaultius.

Tagaultius, Mannen van groote namen, geschreven hebben, dat de genesinge den phlegmatiker *Abscessen* tweederley is. Te weten een Universale, ende particuliere; De Universale, dewelcken tot alle even gemeyn is. Ende de particuliere, dewelcke tot elke besondere specien dient. De Universale genesinge bestaet op twee manieren, de eerste is, datmen den patient eenen goeden regel van leven doe onderhouden, daer na de *antecedente* oft voorgaende materie, die alreede in den lichame vergadert is, elders drijven, ende alsoo de oorsaecken, waer uyt de *Abscessen* gegenerereert worden, wech nemen.

Regel des levens.

De Medicijns en de Chirurghijns vermanen, datmen een regel van leven moet voorstellen, dewelcke de *pituitieuse* oft grove humeuren incideert ende doet scheyden, 't welck also geschiet. Te weten: Datmen sich van alle koude, ende vochtige spijsse moet onthouden, maer warme ende drooge gebruycken. Soo veel den dranck aengaet, men sal soberlijck goede witte Wijn gebruycken: Ende hem van alle koude ende verkoelende drancken wachten. Ende sullen in alle manieren verzaerheyt so wel in eten als in drincken schouwen. Het ghebraden Vlees wort voor de uytgelesenste spijsse gehouden, ende Were-nar dat met Cassia, Perercely, Fennekel, Rijs, of Panatella ghekoockt is, daer Krenten ende poejer van Pijp-Caneel oock toe gedaen wort. Sommige hebben een Pap gebruyckt van Wit van Eyeren met Wijn gekoockt ende Suycker. Van het Ader-laten moet men hem voor al wachten, of ten waer dat het bloet soo bedurven was, dat indiender eenigh humeur met het bloet vermenght, het selvighe oock soude bederven.

Præparantia.

De Universale maniere van Cureren sal wesen, om de antecedente of voorgaende materie, die alreede in den lichame vergadert is, te bereyden, te verminderen, uyt te drijven en te evacueren, 't welck op dese manier geschieden kan.

℞ *Hysfopi*,
Cuscuta,
Calamenti,
Salvia ana m. ℥
Semin: anisi,
Feniculi, ana ℥. j.
Rad. enula Campanæ,
Ireos,
Liquiritia,
Polypodij ana ℥. ℥
Flor. Rosmarini,
Salvia,
Betonica, ana p. i.
Grana Juniperi x.
Baccarum Lauri. ij.
Aque Fontanæ ℥. iiij.

Dit salmen onder een mengen, en laeten 't koocken tot op de helft, en dan salmen 't door een wollen lap gieten, ende uyt drucken, daer noch voe doende

Caryophyl,
Cinnamoni, ana ℥. ij.
Saccari, ℥. ij.   ℞ fiat Potus clarus.

Dese Dranck kanmen voor vier reysen gebruycken, te weten: Men sal het vierendeel van desen Dranck, vier uren voor den eten nuttigen. Men kan tot dese Dranck om die (vuyle materie stercker te doen afsetten) oock noch toe doen.

Rhabarbari electi. ℥. j.

Agarici ℥. ℥.
Foliorum Senae ℥. j.

Een ander voor-bereydende Dranck,

℞. Oximelitis simplicis ,
Syrup. de duabus radicibus ,
Syrup. de Calamento ana ℥. ij.

Mengt met water.

De fumo Terræ ,

Fœniculi ,

Cichory , ana ℥. j.

Et fiat haustus unus.

Men gebruyckt in dese gelegentheyd oock wel
Syrupi de Duabus radicibus, ende Prasso confecti.

De materie dan wel gedirigeert ende gemolli-
feert zijnde, kanmen dese navolgende purgatiën
gebruycken , den eenen als een dranck op dese
manier.

℞. Diacatholici ,
Electuarij Indi ,
Diaphœnicon , ana ℥. ij.
Adde ex aquis ,
Fœniculi
Fumi Terre , ana ℥. ij.
Misce & fiat haustus unus.

Een ander , in forme van een Electuarium.

℞. Electuarium , Diacatholici. ℥. ℥.
Serapij de Cichorio ℥. j.
Agarici, trochiscati ℥. j.
Diaturbit cum rhabarbero ℥. ij.
Conservarum salviæ ,
Betonice ana ℥. ℥.
Pulveris Caryophyllorum
Zingiberis ,
Cinnamoni ,

Nucis moschatæ ana ʒ j.

Menget met het voorgenoemde Syrop van Cichory Wortelen ende Suycker, soo veel als genoegh is. *Et fiat Electuarium Crassum.* Men sal hier van 's avonts, ende 's morgens in-nemen, de grootte van een neut, oft ʒ ij.

Ten derden met Pillen.

ʒ. *Pilul de Agarico,*
De Hermodactylis majorum,
Pil. de Fumo Terræ, ana ʒ j.

Cum Syropo de Fumo Terræ ʒ fiant Pil 9. Op eene reyse in te nemen, dewelcke groot voordeel doen.

Potio Guidonis.

Guido de Cauliaco ghebruyckt dese navolgende Dranck om wel te doen Water lossen, en de phlegmatijcke humeuren uyt te dryven. Dewelke dusdanigh is.

ʒ. *Pentaphylli,*
Liquiritiæ, ana ʒ j.
Rardic: spatul: scditæ ʒ j. ʒ.
Scofulariæ,
Agrimoniæ,
Filipendulæ,
Piloselle,
Tanaceti,
Pimpinellæ,
Caulis rubei, ana m. ʒ:
Seminis Raphani
Lentisci,
Aristolochie rotundæ ana ʒ j.
Urticæ
Petroselini,
Apij, ana ʒ j. ʒ.

Flor. genista,

Cicerum rubentium, ana p. j.

Misce fiat decoctio, dit salmen stooten, ende met witten Wijn, ende Honig tot op de helft zieden, daer nae salmen 't door doen, en hier af salmen 't den patient alle dagen des morgens, ende 's avonts, drie uren voor den eten van ingeven, ontrent drie oncen, by dese Dranck kunje oock (soo 't u belieft) doen, *Benedicta Laxativa*, met de selve mate over een komende.

De bysondere Genesinge.

De bysondere Genesinge bestaet in 't wegh nemen van die kleyne bygevoeghde materie, daer de Geswellen af voortkomen, ende om de wonderbaerlijcke verscheydenheyt van dese Geswellen, soo hebben wyse tot ses-derhanden regulen gestelt, waer af den eersten bestaet.

1. In 't stijf wryven, ende t'samen drucken.
2. In 't verteeren ende verdwynen.
3. In 't rijpen, ofte murw maken.
4. In 't snyden, ende uytroijen.
5. In 't wech nemen, en suyveren:
6. In 't binden, ende uyt-trecken, in welke alle ma-

niere van doen, ende wat daer toe vereyft wert, wy op orders sullen leeren.

Den eersten regel van de bysondere genesinge bestaet, in 't stijf wryven ende t'samen drucken van die sachte ende kleynste geswellen, dewelcke de Oude Meesters *Glandulas*, ende eenige van de hedendaegsche den *Cystis*, dat is, dat vlies in 't welck die materie beslooten leyt, *Lupias* genoemt hebben: In de welke te genesen, men op dese manier moet voort-gaen. Eerst moet mense met de handen sachtelijck wryven ende matelijck t'samen drucken, tot datse wat verwarmt, ende sachte

ter geworden zy, dan sy te voren was, dit gedaen zijnde, moetmen de affligeerde of gebreckelijcke partyen in de handen nemen, stijf wryven, t'samen drucken tot dat 't gebroken ende ghescheurt wert, ende dat de materie die daer inne lagh uytvloeyt. Daer na moetmender een loden plate op leggen, ende met een ligature of winden, daer wel vast op binden, op datter de plaet voor den negenden oft thienden dagh niet af en kome. De Plate moet van der selfde grootte wesen, als de *Lupia* of *Glandula* op den welcken het ghebonden wert. Sommige nochtans, eer dat zijder de Plate op leggen, soo gebruyckten sy een *Unguentum ex plumb usto*, *Filiginæ*, *sambuci*, aut *ficus arboris oleo & acet.* Het welcke self het *Unguentum Rogerij* geheeten wort, de andere gebruyckten daer te voren een *Emplastrum* (gelijck als men in 't eerste verbant van een wonde ofte Been-breuck, gewent is te gebruycken) t'samen gestelt *Ex Aloë*, *Acatia*, *Mirra*, *Olibano*, *Sarcocolla*, daer by doende *acetum*, en 't wit van een eye wel onder malkanderen gewreven zijnde, ofte soo veel als men daer toe van nooden heeft, om het andere mede te mengen. *Henricus*, placht daer op te leggen kleyne plagellen, de welcke nat ghemaect waren in wit van Eyeren, daer noch by doende *Alumen*, *Zaccharium*, ende *Sal Gemmae*.

Philagrius verbiet oock in 't Genesen der Ganglien, sonderlingh het incideren, oft openen insonderheyt, als sy aen de handen, ende voeten komen, ofte in eenige nabuerige plaetsen der Senuwen. Want door welcke openingh dickwils den spasmus, ende doot te vreesen is. Maer sy en hebben evenwel van dese curatie niet af gelaten. Hy beveelt oock dat mense alleenlijck met sodanighe medicamenten cureren sal. Te weten.

Men sal den *Ammoniacum* aen't vyer laten morwen, tot dattet ghelijck een salfsken worde, en bestrijckense daer mede. Dit gedaen zijnde, sal mender een lode plate daer op appliceren van der selver grootte, als't geswel is, de welcke ghy wel stijf daer op sult binden, op dat sy'er niet af en valle, ende in't midden seer komt te drucken, eenighe daghen daer nae, door sekere teyckenen siende dat den Ganglie sachter ende morwer geworden is, sullen wyder de ligature met de plate af doen, en de wijle de plaetle noch warm is, soo sullen wy terstont metten rechten duym, de Ganglie vatten, laten de andere vier vingeren op de geafligeerde partye rusten, om des te beter te comprimeeren nochte daer van op te houden, tot dat het Geswel, door soodanige t'samendrucking genesen zy. Door welcke maniere van genesen, wy lichtelijcken kunnen bekennen, dat Lupia by de Genees-heeren van onse tijde, en de Ganglia by *Avicenna*, Item oock *Ganglium* by den Grieken al eenderhande Geswel of ghebreck is, ende op de selvige manier moet genesen werden.

Oribasius heeft in't genesen der Ganglie niet te onrecht een vermurwent medicament gebruyckt, als hier nae volcht.

℞. *Ceruse*,
Resina Piceæ,
Olei Viteris. singulorum an. ℥. j.
Ammoniaci Thymiamatis,
Galbani ex singulis partem modum.
Cera, ℥. iij.

Aetius gebruyckten by nae het selvige medicament, maer de selve en heeft niet alle sints het selve ghewicht, of de selve quantiteyt ghehouden. Want hy neemt

Cerusse,

Olei

Olei antiqui,

Resinae piceae singulorum ℞. j.

Cera ℥ ij.

Ammoniaci Thymiamatis

Galbani ana ℥ j.

Men moet de ceruse soo lange in olie sieden, tot datse niet meer aen de hant en kleeft: Daer nae moetmen daer by doen den *Ammoniacum* wel gewreven, daerna *resinam, piceam,* & *ceram,* ende ten lesten den *Galbanum,* die ghy van te vooren sult weeck ghemaect hebben. Hy vermaent datmen met dit *Unguentum* de *Ganglien* simeeren en emollieren sal, *Oribasius* verschilt van *Philagrius,* ende *Ætius,* in 't comprimeren van dese Geswellen, want daer sy een looden plate op appliceerden, gebruyckten hy een dickachtig ront looden schijf, zijnde een weynigken grooter dan den *Ganglion,* de welcke schief op de ligaturen ghe-naeyt was, om daer mede bequamer te kunnen binden, ende alsoo door dese stijve comprimeeringe den *Ganglien* oock eerder souden komen te emollieren, daer om het veel beter is, datmen alsulcke mollitive oft sachtmaeckende ende resolverende medicamenten ghebruyckt in 't cuereren van den *Ganglium* ende *Lupus,* dan dat men door snyden soeck te Genesen, ende insonderheyt, als alsulcke gheswellen aen de beenen, armen, oft in de Senuachtige deelen komen; Overmits daer groot perijckel in gelegen is, van de selvige partije te vermincken, by aldien mense komt open te snijden ende alsoo door het quetsen van eenighe vaten, ofte Sennen, het lidt een *spasmus* ofte een groote quaet komt te behalen. Maer so wanneer alsulke Geswellen aen 't Hooft, of aen 't voorhoofd komen, soo mach mense wel vryelijcken door 't snyden wech nemen, ofte uyt roeyen.

Men moet dan ten eersten de huylt met een lancette incideren, ende daer nae, is 't dat de Gheswellen kleyn zijn, soo moet mense met een pinctette nemen, ende beneden ontscheyt hebbende, soo sal mense met een schaer tot de wortel toe uyt snyden, is 't datse groot zijn, soo sal mender een naelde dwars door steecken, ende opheffen, en dan rontsomme allenghskens ontscheyden, oplichten, en losmaken, ende uyt-trecken: daer na sal men de kanten met een suture aen een brengen, ende daer op alsulcke medicamenten appliceren, als men ghemeynlijcken in versche Wonden ghewent is te ghebruycken. De welcke alle meer behooren tot den vierden reghel van Ghesnesen.

De tweede regel van Genesen, wort te wercke ghestelt om die matere van dese Phlegmatijcke Geswellen te prepareren te emollieren, te discutiere, te resolveren, ende te consumeren; ende dat door het appliceren van een emplastrum, dat Galenus beschreven heeft, in zijn sefte boeck de *compositione medicamentorum generalium*, het welcke medicament (als de selve Auteurs getuycht) door zijn kracht de bedurve materie verteert, ende de phlegmone resolveert, ende is seer goet tot de strumen. Ende oock tot de *Panos*, ende *Parotides*, de welcke wy Trusen und orengsch war oder Orennuttel heeten, oock is 't seer goet tot het *Podagra*, ende tot noch veel meer andere ghebreecken, en is als hier na volcht,

Emplastrum Galeni.

℞. *Olei veteris*, ℥. 100.
Spumæ argenti & lithargiri.
Picis siccæ, ana ℥. 50.
Ladani, ℥. 25.

Æruginis rase ℥. viij.

Galbani ℥. iiij.

't Welck men op dese manier moet bereyden, voor eerst den *Lithargirum* met Olie wryven, ende daer na te same op-fieden, ende na dattet onder een gemenght ende dick geworden is, soo doetmen daer het pick in, ende het Spaensch Groen, daer nae oock den *Ladanum* ende *Galbanum*: Daer nae gietmen dit al in een Mortier in den welcken datmen't stooten, ende bereyden moet, ende daer na bewaren tot datmen't gebruycken wil.

Emplastrum Guidonis.

Daer is noch een *Emplastrum*, tot't selvige ghebruyckt, van *Guido* beschreven, te weten in deser manieren, is als volcht:

℞. *Olei veteris*. ℥. xij.

Æris viridis vel æruginosis ℥. xiiij.

Pisis sicca. ℥. vj.

Ladani ℥. iiij.

Lithargiri. ℥. xij.

Galbani. ℥. iiij.

Men moet dese dinghen te same koocken, tot consistentie van een pleyster, op de selvige manier als het vorige.

Sommigeraden dat men om al sulcke abcessen te digereren, ghebruycken soude de oude geyten dreck, met Honigh, en Edick, op't vyer t'samen gemenght, in maniere van een pleyster, ende daer nae op het Geswel appliceren. Andere bevelen, dat men soodanige *Emplastrum* gebruycke moet, de welcke seer wel doen rijpen, soo verre als'er eenighe hope van suppereren is. Als volcht.

℞. *Fenugræc*,

Semnis fini,

Brassica, ana. q. s.

Ende koockt het mer het slijm van *Alibee-wortelen*. *Haly Abbas* prijft oock seer tot de voorschreve ghebreecken, het nae volghende *Emplastrum* :

ʒ. *Farin: fabarum*,
Et bordet, ana ʒ. x.
Liquiritia,
Radici alth:,
Picis. ana ʒ. v.
Cerae albæ
Adipis anserini ana ʒ. 10.

Men moetse te samen onder een stooten met oude Olie, ende met de Pis van jonge Kinderen, ende daer af salmen een *Emplastrum* maecten over 't vyer.

Daer is noch een *Emplastrum* van *Avicenna* 't welk *Guido* veeltijts gebruyckt, te weten.

ʒ. *Stercoris Bubuli ʒ. ij.*
Radici Brassi.
Capparum,
Squille,
Ficum pinguium ana ʒ. ʒ.
Lupinorum
Bdely ana ʒ ij.
Aceti,
Mellis.
Axungia suille,
Fecis olei antiqui, ana quot satis est.

Hier af salmen een *Emplastrum* maecten.

Brunus heeft dit *Emplastrum* tot alle harde gheswellen ghebruyckt, wiens ghevoelen *Theodoricus* oock nae gevolght heeft.

ʒ. *Ammoniaca*
Bdelli.
Galbani,
 Van elck even veel :

Laet dese dingen drie dagen lanck in Azijn weycken, ende na datse geditfolveert sullen zijn, so laet het op vyer koocken, ende doeter sijne zemelen by, tot datter genoegh sal wesen, ende maect hier af een pleyfter.

Rogerus placht dit nae volgende *Emplastrum* te gebruycken tot de Schrofulen.

R. Radicis filicis,

En soo ghy wilt

Asphodeli,

Eubulorum,

Elcks soo veel als 't u belieft.

Dit sult ghy in goeden Wijn sieden, ende in een Mortier stooten, daer by doende een weynigh Sulphers, ende Wijns, en maectter een pleyfter af.

Een ander *Emplastrum*, 't welck om te resolveeren dickwils gebruyckt wordt.

R. Radicum lilior. ℥. iij.

Seminis nastursi

Ireos incisae ana ℥. j.

Dit sult ghy op-sieden, en gieten 't dan door een stremy, dit gedaen zijnde, soo doeter by sijne zemelen, tot datter genoegh sal wesen, en maect hier af al koockende een pleyfter.

Een ander, 't welck op dese manier bereydt wordt.

R. Galbani,

Serapini,

Opopanacis

Ammoniacy ana ℥. ℥.

Laet dese dingen den tijt van drie dagen in twee oncen Wijn-azijn weycken, daer by doende *Radicis Ireos*, die ghekooctende door stremy gedaen is, en laetet al t' same weder op-sieden, tot datter dick geworden is, daer na soo doetter noch

Ole i de lilio,
 Therebintinae clarae,
 Cerae albæ ana ℥. iij.

Ghy kunt daer noch by doen *succum ex radicibus albæ* & *semine fenugræci*, laet dese alle te same sieden, en doeter dan het *Decoctum Ireos* by.

Een ander, 't welck op dese manier bereydt werdt, ende doet alle Schrofulen, ende soodanige uytwassinge verteeren.

℞. *Musculaginibus albæ*,

Fenugreci ana ℥. ij.

Ficuum ficcarum ℥. ℞.

Ol. lini,

Ol. de lilio,

Ol. camomilla ana ℥. ij.

Pinguid. gallinae

Anserinae,

Porcinae non salita

Therebintinae clarae,

Sevi caprini lique facti

Lithargyri auri & *bene triti* ℥. viij.

Laet dese dingen te samen op-sieden, tot consistentie als een *Musculago*, en doeter daer na noch by *cera nova*, soo veel als genoegh is, en maeckter een *Cerocum* af, dat mooy linnigh is. Hier wordt noch by gedaen

Ammoniacy

Galbani in aceto dissoluti ana ℥. j.

Ireos trita & *cribrata* ℥. ℞.

Ende maeckt hier een pleyster van. Daer werden noch veel meer *Emplastra*, ende *Medicamenten* van, *Iohannes Tag.* in 't eerste boeck de *Institutione Chirurgicorum* cap. 3. beschreven.

Tot de derde regel van *Genesinghe* behooren oock de voor ghenoomde remedien, want desen derden *Regel* van *cureren* werdt volbracht door *rypen*

rypen ende murw maecken, dat is door Medicamenten, die de bedurve materien (nu een weynigh gheprepareert ende ghediscutieert zijnde) kunnen matureren ende versachten, als men in den tweede regel van Genesen ghehoort heeft: Want de versachtende ende resolverende Medicamenten, als sy de plaetse, of als sy de materie vinden die quaet om resolveren is, soo doen sy ontwijffelijcken de materie rijpen, en brengense tot suppuratie, voornamentlijck, is 't saecke dat de selve sacht is, ende met den bloede gemenght.

Haly Abbas heeft om alsulcke *abscesse* te doen rijpen, oft uytwassinghe, soodanigh *Emplastrum* gebruyckt.

Farinae hordei,

Picis,

Olibani

Urinae pueri q. s.

Ende maect hier een *Emplastrum* af.

Maer om de groote hitte te wederstaen, so vermaent *Avicenna* dat men met de voorseyde Meelen onder een mengende, decoctie van *Coriander*, ende is 't dat alle dese dinghen niet veel voordeels doen, ende dat ghy noch stercker redemedien hebben wilt, soo neemt *mirrhæ partem, unam Lycii partes duas*, en menget met de voorseyde decoctie.

Ten anderen, om de *Strumæ* te verdwijnen ofte tot supperation, te doen komen, vermaent *Paulus Aegenita*, in sijn vierde Boeck, dit navolgende Medicament te gebruycke.

℞. Mirrhæ ʒ. x.

Ammoniacy thymiamatis ana. ʒ. viij.

Visci quercini. ʒ. viij.

Galbani ʒ. iiij.

Propolis, ʒ. j. vel q. s.

Stoor alle dese dingen in een Mortier, ende na datse rijp geworden ende tot superatie ghekomen zijn) de welcke men lichtelijcke aen den etter kennen sal) soo salmense moeten openen, ende mundificeren, de welcke mundificatie seer wel geschiet met

Unguent apostolorum

Ung. Ægyptiaci ana ℥. ij.

Olei ovorum

Mellis rosacei ana ℥. ij.

Lapis calaminaris Preparati. ℥. j.

Men sal alle dese dingen mengen, ende daer na op de beschadighde partye appliceren, de welck seer groote krachten heeft in de quade ende geulcereerde strumen.

Een ander *Emplastrum maturativum* seer dickwils besocht van *Iohannes de Vigo*, 't welck in dese maniere beschreven wort.

R. Radicum alth.

Capitum liliorum, ana ℥. ℥.

Decoquantur hæc in aqua sufficienti & pistentur. His autem sic paratis, addantur illis,

Nucleorum ally ad prunas decoctorum,

Cepæ albæ similiter decoct. ℥. ij.;

Olei liliorum,

Butyri. ana. ℥. ij.

Pinguedinis porcin.

Anserin. ana. ℥. ij. ℥.

Decoctionis alth.

farinæ tritici,

Fænugræci. q. s.

Koockt alle dese dingen over 't vyer, en als ghy'er af neemt so roeter twee of dry doyeren van Eyers onder, dit *Emplastrum* doet ontwijffelijcke de *Scrophulen* rijpen ende brengense tot superatie.

Indiender door de veelheyt van de bedurve materien, in sodanige abscesse, verborgen leggende, ende door groote swellinge van suppuratie, eenige Beenderen, Senuen, oft Aderen bedurven worden, en door groote hitte, vyerigh gemaect werden, so moet mense voorsichtelijck Ghenesen, op datter gheen pericul, van het Lidt te verliezen, toe slaet, 't welck so 't versuymt wert, haestelijck groote sorge, en perijckel toe komt.

Den vierden regel van Genesen, wert volbracht door de manuale operatie: Namentlijck door snyden ende uytroeyen, het ghebruyck van dese Genesinge, sal meesten-tijdt gheschieden in de losse ende beweegelijcke *Glandulen*, ende *Strumen*. In welcken regel van Genesinge men op vier voornamte intentien moet letten.

Ten eersten: Datmen door de naem, substantie, en materie van dese Geswellen, ofte uytwasfinghe seeckerlijck weten moet, of sy vleeschachtigh, *Glanduleus*, hardt of weeck zijn. Maer daer is van sodanighe onderscheyden der Geswellen in het derde Capittel genoegh gesproocken.

Ten tweeden: Soo moet den Heel-meeester op de plaetse wel acht nemen, of sy in de Senuen peesen, Banden, ofte Ledematen aenghewassen zijn, dan of sy aen den hals, kele ende in de neck, oft aen beyde zijden (om datter seer veel Aderen ende Senuen zijn) van 't Hooft, als in de Ooren, Wijn-brauwen, onder den Oxel, aen den Arm, in de Zijde, aen de Rugge, in de Lieschen, ofte in de aldersachtste deelen van den Buyk uytgewassen zijn. Alwaer meer perijckel van sterven, ende veel eerder den *spasmus* te vreesen is; want indiender Gheswellen op dese voorschreven plaetsen uytwassen, ende haere wortelen dieper uyt-spreyden, soo is 't veel beter dat men hem van snyden, en-

de uyt-roeyen wacht, om den patient niet in perijckel van sijn ghesontheyt te brengen, ende den Heel-meester aen sijn Naem schade lijdt. Maer 't sal beter zijn dat men de vijfde Reghel van Genesen nae volght, in de welcke het ghebreck met minder perijckel, door corroderende ende mundificerende Medicamenten kan volbracht werden.

Ten derden: De plaets ende materie dan wel aengemerckt hebbende, ende soo het ghebreck de manuale operatie oft snijdinge vereyft: Soo salmen neerstighlijck ter bequamer tijdt den handt daer aen legghen, en versorgen dat het bequame-lijck ghebonden mach werden, ende alsoo sonder perijckel van den Chirurgijn gheopent werden: Want indien dit soo niet gedaen en wordt, en kan 't noyt sonder perijckel zijn.

Ten vierden: Alle dingen op ordre geschickt zijnde, ende Godt Almachtigh tot hulp aengeropen hebbende, wiens gaven oock alle de wercken der Heel-meesteren zijn. De uytwassinge dan de welcke de snydinge, ende ontlastinge van nooden hebben, sal men de openinge aen weder-zijde nae de lenghte, oft breete maecten, maer men sal eerst een linie met roode Bolis, oft yets anders teyckenen. Dese van den Heel-meester geobserveert zijnde, sal hy 't nae de mate van de getroc-ke linie allengskens openen, niet te ghelijck, noch met ghewelt, maer nae de ghelegentheyt van het Geswel. Maer men moet neerstigh sorge dragen, dat die Membraen ('t welc kgemeynlijcke *Cystis* geheeten wordt) in de welcke de materie besloten leyt, niet en breeckt, maer datse gheheel ende ongeschent blijft. Maer nu de openinge gemaect hebbende, sal hy de geheele *Massa* met de Membrane omvangen zijnde, met de Vingeren, ende met

met het hecht van de Lancette, of met een Spatule los-maken, en met een Koren tanghsken allenskens uyt-trecken. Maer hy moest wel acht nemen, dat de Membrane, oft *Cystis*, daer de materie in besloten leyt, niet en kome te breken, op datter niets van de Membranen blijft, daer de materie in besloten heeft gelegen. Want andersins soud het selvighe lichtelijck van nieuws wederom uyt-groeyen. Maer is't sake dat de uytwassing met Aderen en Hart-aderen deur-werret is, so dat hy de openinge sonder geen groote bloet-stortinghe maken kan, sal hy het selfde vat ofte Adere met een draet binden, op dat de uytstortige des bloets, sijne werckinghe niet eenigins en kome te beletten, maer so die uytwassing met geen Aderen, en hart-aderen verwerret is, so sult ghy na de weg-neminghe, in de wonde een bequaem Pulver (daer toe bequaem zijnde) stroyen, ende voorts ghelijck als alle andere wonden verbinden: Ende is'er eenige groote Adere, soo sult ghyse met een dubbele draet binden, ende daer na af-snijden, maer ghy sult het nae-ghelatene van de Wortel van selfs af laten rotten, ende daer nae de wonde samen voegen. Het ghereerschap tot dese Genesinghe sal ziju, Windels, Banden en Pleysters, ghelijck tot de Genesinghe van andere Wonden vereyscht wordr.

Boven dien soo wil ick alle Chirurghs vermanen, dat sy neerstigh op den aerdt van 't Geswel moeten letten, op dat sy in 't snijden, 't welck mede haer meest onbekent is, door een goede proevinge niet bedrogen werden. Ick selfs hebbe; eenighe Geswellen aen de hoofden en de ruggens der jonge Kinderen gesien, die de *Strumæ* niet ongelijck en waren, de welcke sy in haer Moeders lichaem ontfanghen hadden, welcke af-genomen zijnde,

zijnde, het bloet van alle kanten soo uyt-vloeyde datter niet en was voor te komen, maer eyndelijck daer van gesturven. Ick heb oock noch een ander Geswel van desen aert gesien aen het Hoofd van een jonck geboren Kint, 't welck vol Humeuren was, penetrerende door 't Beckeneel tot op den *dura mater* ende de vochtigheydt vloeyde tot op de substantie der hersenen. Ick hebbe noch ghesien, een ander Geswel 't welck voort ghekomen was tusschen de Ribbens, in de buytenste deelen van de rugge, op het rugge-been, het welck den *Struma* of een Gheswel van dien aerdt niet onghelijck en was, 't welck afghesnede zijnde, en was 't in geen Membrane besloten, maer hadde op de rugge-graet een slibberachtigh vleys dat niet wel door Medecinen en kost wegh-genomen worden, en hadde een nauwe openinge, de wijte vaneen vinger niet ongelijck, de welck penetreerde tot in de Borst, in de welcke de materie besloten wierdt, daer nae de openinge van het Geswel gedaen zijnde, is'er een gedurige vloed van waterachtige Humeuren gevolght, ende het Kint eyndelijck gestorven. Om dan soo grooten perijckel voort te komen, hebbe ick u-lieden dese exempelen willen verhalen.

Den vijfden Regel van Genesen werdt te wege gebracht door weg-eeten ende suyveren, in welke manier van doen: wy een Corrocijf, nae de grootte van 't Gheswel komen te legghen, waer door de huyt doorgeten wordt, 't welck doende, soo moet men nochtans, wel toefien, dat alsulcken brandende Genees-middel de om-liggende deelen niet en kome aen te roeren, op dat de afknaginge niet en geschiede aen de gesonde partije, ende aen die deelen die de afknaginge niet van nooden hebben, de maniere hier van sal by nae dus-

dusdanigh wesen: Te weten als men de *Scrophulen*, of eenigh ander Geswel met een uyt-eetent Genees-middel wil wech-nemen, soo sal men het Geswel in 't midden met een Lancette van 't een endt tot aen het andere open snyden, ende dan sal men in 't midden van de wonden legghen soo veel *Aresnicum*, ofte *Mercurium Sublimatum*, als de swaerte van een greyn, dit sult ghy soo dickwils doen, als het u dunckt noodigh te wesen, tot dat den *Schrophel*, of *Glandul*, t'eenemael afgeknaeght en af-gegeten is. Maer al-hoewel den *Arsenicum* onder die Caustijcken Genees-middelen alrijdt het scherpste geweest is, en oock noch is, nochtans soo en is'er in dese saeck niet beters ter Werelt dan *Arsenicum*, soo wanneer dat matelijcken gebruyckt wordt, hoe wel datmen daer geen seeckere quantiteyt van schrijven en kan, als *Galenus* klaerlijke gheruyght in 't derde Boeck der *Methoden*, daerom moet men wel neerstelijcke toe-sien, dat die ghene die het niet en kan, te lichtvaerdelijcker moet gebruycken: Want het is een seer scherp ende krachtigh medicament, het welke den Lyder Koortsen verweckt, het hertende het geheele lichaem schrickelijck komt te bewegen, ende veel andere quade toevallen veroorsaect: Maer ter contrary, een weynigh daer van genomen doet een wonderlijke ende ongehooflijcke werckinge. En ick en twijffele niet of ghelijck ick oock het selvige getuygen kan, de welke dickwils ghesien hebbe, datter groot perijckel ontsaen is, door de stoutheyt ende onwetenheydt van eenighe Chirurghijns, die het niet met behoorlijcken quantiteyt ghebruyckt en hadden.

De maniere van Arsenicum te gebruycken.

Sijn gemeyne quantiteyt moet soo groot wesen als de helft van een Tarwen-graentjen, in een sterck lichaem, ende in de partijen die verre van de principale deelen gelegen zijn; als men dien appliceren wil aen de partijen, die niet verre van de principale gelegen zijn, soo sal men een minder quantiteyt ghebruycken, om dat de kracht van het senijn, heymelijck door de Aderen ende Hartaderen verspreyt wordt, ende daer nae het hert, self soude overvallen, want het niet alleen en corrodeert en af-eet, gelijk het *Mercurius Sublimatus*, maer het doet 'er t' eenmael verrotten, verderven, ende mortificeren. Maer indien men 't gebruycken moet, en sal men 't niet nae den hoorlijcken tijdt laten leggen, maer men sal 'et al-tijdt op den derden dagh, of eerder, nae de ghelegentheyt presenteert, de gheputrificeerde plaets incideren, tot op het ghesonde vleesch, dit sult ghy soo dickwils doen, soo veel als 't van noode zijn sal.

Een ander *Causticum* van *Iohannes de Vigo*, in dese maniere beschreven, als volght:

R. *Lixivij aceti* ℞. j.

Vitrioli romani, ʒ. j.

Salis Ammoniaci, ʒ. ij.

Aluminis rochæ, ʒ. j. ʒ.

Laet dit te same koocken in een Kopere pan, tot dattet matelijcken dick geworden is, daer nae soo doet 'er by *Mercurii sublimati gra. iij. fiat pulvis corrosivus.*

Maer dit naevolgende Pulver hebben wy voornamentlijk met groot voordeel, tot noch toe gebruyckt.

R. *Mercurii sublimati* ʒ. j.

Boli

Boli armeni, ʒ. j.

Mercurij præcipitati ʒ. j. ʒ.

Mengelt het wel onder een, en maeckter een Pulver af.

Een ander *Causiticum*, van diergelijcke werckinge, 't welck men met minder perijckel gebruycken mach.

ʒ. *Arsenici præparati*, ʒ. j.

Trochiscorum de minio ʒ. ij.

Vitrioli romani adusti, ʒ. j. ʒ.

Boli armeni præparati, ʒ. ʒ.

Ghy kunt daer oock by doen loo 't u belieft,

Ceruse lotæ ʒ. j. ʒ. *fiat pulvis*,

Daer is noch een ander Pulver *alchymisticus*, het welck men onbeschreumt, ende profijtelijk gebruycken mach.

Ten andere, indiender na 't gebruyck van de potentiale cauterien eenige deelen op de Zenuen, ofte beenderen waren, de welcke niet geëxcorieert en koste werden. En sal men 't met geen stercker ofte fenijniger Caustijcke wegh nemen; maer alleen een weynigh *Mercurium præcipitatum* op stroyen, tot dat ghy fiet datter t'eenmael ghedaen is; Op datter aen de Zenuen ende Beenderen door de stercke bijtinge geen perijckel en ontstaet. Het nagelatene dan alsoo wegh genomen zijnde, datter niet meer te doen en is, sal men 't na de manieren van de andere Ulceren ende *Apostematen* tracteren, het selvige *mundificerende*, *conglutinerende*, ende *consoliderende*. Gelijk als men in andere wonden gewoon is te doen.

De sesste, en de laetsten Regel van Genesen wert te wege gebracht, door bindinge en uyt-treckinge, aen alsulcke Geswellen de welcke beneden enghe zijn. Want men moerse met een zijde Snoerken, oft met een peerts hayren Snoerken binden, ende

van dach tot dach , meer ende meer , toeftricken , 't zy met het selve snoerken , ofte met een anderen gewasten draet , die men daer alle daghen versck om doet , tot dat men siet datse heel drooger ghe worden zijn , ende datse van self komen af te vallen , want sy kunnen in negen , oft tien dagen geheelijck uytgedroogt werden , om de Scrofulen uyt te roeyen , soo wordt den *Cortex Lauræole* in Wijn geweyckt zijnde , goet gevonden , indiese bequamelijcke op dese ende andere dierghelijcke uytwassinghe ghebonden wordt , ende tot noch toe hebben wy ses regels van de particuliere Genesinge voor-gestelt , niet om dat alle excreffentie , ofte uyt-wassinghe , op eene bysondere manier moeten gecureert werden : Maer vereyschten oock andere maniere van Genesen , die met de excreffentie over een komen , als men dan de uyt-wassinghe ofte excreffentie wel kan : Soo salmen daer uyt oock de Genesinge kunnen nemen. Maer om datter eenige Phlegmatike uyt-wassinghe , een , ende de selvige Genesinge vereyschten (eenighe Heel-meesteren by Avondtuer noch onbekent) soo sullen wyse hier kortelijck ende bysonderlijck voordragen.

Clavus of *Almisenar* , by sommige *Callus* , moet men in deser manier Genesen , te weten , men sal het eerst met een krom mesken tot op 't gefonde vleesch af snyden , daer nae salmen in 't midden den wortel met een gloeyende Goude naelde cauteriseren oft af-brande. Want het bovenste deel alleen wegh-genomen zijnde , kan het metter haest wederom door de na geblevene Wortelen uyt-groeyen. Oft het hoeft van de *Clavus* af-gesneden zijnde , soo lechter in *Mercurium sublimatum solidum* , ongepul-veriseert , de grootte van een halve Tarwegreyn , ende dit sult ghy'er vier-en-twintigh uren

in laten leggen, tot dattet den Wortel af-gegeten heeft, 't welck gedaen zijnde, sal men de af-gegetene plaets mundificeren, ende conglutuneren, met consoliderende Medicamenten: Maer de verrucen vereyschen alsulcke Geneſing.

℞. *Elaterij,*
Salis,
Corticis, Turis,
Æeruginus ana ℥. ij.

Misce cum artrameto sutorio & aceto fortissimo ana ℥. ij.

Ende bestrijckt hier mede, de wiecken die ghy op de verrucen appliceren wilt.

Soo ghy het stercker begeert soo ghebruyckt dit nae volgende.

℞. *Æris viridis,*
Aluminis rocha,
Tutia præparata,
Virrioli albi, ana ℥. j.
Salis nitri, si placet tantundem.

Mengt met Azijn, ende bestrijckt hier mede de verrucen.

Noch een ander, dat sy op dese maniere toemaecten.

℞. *Aquæ Rosarum ℥. j.*
Mercurii sublimati ℥. j.

Mengt en bestrijckts hier mede.

Maer de verrucen, de welcke benede enghe zijn, salmen met een zijde dobbelen draet, oft met een peerts hayren snoerken binden, ende alsoo uytroeyen, ghelijck in de seste Regel van de Geneſinge verhaelt is.

Marisca, oft *ficus*, de welck oock *Rhagades* van sommige geheeten wort, dese besmettelijke sieckte kunt ghy *cum mercurio sublimato in aqua rosacea dissoluto*, genesen, ende daer en kan by nae geen be-

quamer remedie gevonden worden, om dese te curere. Hoe wel daer eenige zijn diese op dese na volgende manier Genesen hebben.

Rz. *Aquæ fortis* ℥. ij.
Aquæ rosarum,
Fragaria, ana ℥. j.
Virioli albi ℥. j.
Misce ℥ fiat aqua.

Ende ghy sult met dit water den *marisca*, of *ficus*, ablueren, maer of 't gebeurde dat den *marisca*, of *ficus* in foodanighe plaetse voort-gebracht wiert, daer men 't met geen van beyde van dese voorschrevene medicamenten Genesen konde, als in de kele, oft in den hals van de lijf-moeder, soo sal men dit medicament gebruycken.

Rz. *Fellis Vaccini* ℥. j. ℞.
Aluminis Rochæ. ℥. ℞.

Menght dit onder een, ende maeckt daer met Sijde, oft Catoen een *Pessarium* oft *Suppositorium* af, het welke men in de beschadigde partye sal leggen.

Daer werden noch veel andere ende verscheyde caustike, ende corrosivige wateren beschreven, die voor de verrucen, ende mariscen goet zijn. Als hier nae volgen.

Rz. *Mercurij sublimati* ℥. v.
Salis Gemmæ,
Salis natri,
Aluminis rochæ. ana ℥. ℞.
Floris æris ℥. j.
Aquæ rosarum,
Plantaginis ana ℥. iij.

Mengt ende laetet koocken op de derde part, behalven het *Flos æris*, 't welck ghy der daer nae by sult doen. Dit water wort veel gebruyckt in 't genesen der verrucen, en mariscen, ende oock in nytwassinghe van vleesch, die gemeenlijck van de spaensche

Spaensche pocken voortkomen.

Een ander dat dus voorgeschreven wort.

℞. *Aqua rosarum*

Plantaginis ana ℥. iiij.

Lixivij Capitis, ℥. ij.

Mercurij sublimati, ℥. ij.

Salis Gemmae, ℥. j. ℞.

Aluminis saccharini, ℥. ij.

Salis ammoniaci ℥. j.

Vitrioli albi ℥. ℞.

Laet alle dese dingen op sieden *ad consumptionem tertiae Partis*, ende doeter op 't alderleest by *Floris eris*, & *salis nutri*, van elcks ℥. j. ende maect hier een wolle lap in nat, en legger daer op.

Een Fomentum tot alsulcke gebreecken 't welk in dese manier beschreven wort.

℞. *Camomille*,

Meliloti,

Furfuris,

Vtriusq; malvae,

Hordei,

Violarum,

Lentium ana M. ij.

Poma dulcia numero. x.

Verbasci. M. ij.

Seminis lini ℥. ij.

Thuris,

Aloes,

Mirrhae ana ℥. ℞.

Lycij. ℥. x.

Aluminis rocha ℥. ij. ℞.

Menght alle dese dingen onder een, ende laetse in water sieden *ad consumptionem Tertiae Partis*. Dit fomentum suyvert, mundificeert, ende consolideert maer indien het gebreck aen het fundament ofr aen den lijfmoeder is; soo sult ghyse daer mede stoo-

ven ende ghy kont het oock mer de selvige stovinge afwaschen.

De genesinge van beenachtige uytwassinge.

Eminentia, oft *Ex crescentia ossis*, dat is uytwassinge van het gebeente, wort door snijden met de hant gecureert op dese naevolgende manier. Te weten, men sal eerst een openinge in de lenghte maken, nae de gheleghentheydt der uytwassinge van 't been, tot de welcke gekomen zijnde, sult ghy het met een schaefmes afschaeven ende effen maeken, ofte met een beytelke afhouden; daer nae sult ghy 'er het pulver tot de bloetstempinge in strooyen, ende u plumaciolen in het wit van eyeren nat ghemaect zijnde, in het voorsejde pulver dopen, ende daer nae het selvige verbinden, ende cuureren nae de manier van alle anderen wonden.

De *Maculae Matricales* worden somtijts door actuale, somtijts door potentiale cauterien gecureert, nae dat de gelegentheydt van de saeck ende noot-saeckelijckheydt van dien vereyffschende is.

Dat v. Capittel.

Vande oorfaecken, teycken, ende genesinge van 't heet ende koude vier.

Dat ick (gunstige Leser) in de twee naevolgende Capittelen 't welck mijn voor-nemen niet en is gheweest, (maer alleentijck van eenige Phlegmatijcke geswellen tege natuer) handele van de twee alderswaerste, ende schadelijckste gebreecken des menschen lichaem, te weten van heet en koude Vyer, ende van de paronychia, dat is de Vyt, en gheschiet niet tot verwarringe, maer is aldermeest ghedaen, om de minder ervarenen, door dese teekenen te onderrechten; want het zijn sodanige

danige ghebreecken, dewelcke genoemt zijnde, alleenlijck schrick aenbrengen, ende alsoo veele van genesinge veele doen wanhopen. Daerom ick het oock, als tot cieraet van dit Tractaet, hebbe willen daer by voegen, om dat het niet en verschilt, van het generale argument (ick segge van de gheswellen) maer alleenlijck een weynigh difereert in het bysonder, te weten: Als dat dese twee gebreecken niet van eenige Phlegmatijcke humeuren voortkomen, maer van een verbrant, galachtigh bloet, ende daerom sullen wy daer oock een weynigh van spreecken, want dese teycken, en konnen haer geen voordeel doen, terwijl sy de selfde genesinghe vereyschen.

Gangrena wordt by den ghemeynen hoop der Heelmeesteren, om de verscheydenheydt des ghebrecks met verscheyde namen ghenoeemt. Want *Gangrena* wordt van sommige *herpes osthiomenos* geheeten, ende by den geene die *Avicenna* overgeset heeft, *Esthiomenon*, en somwijlen oock *cancer ulcerans*, hoewel dat ditter den eygen naem niet af en is, van sommige wordt het *ignis persicus*, van sommige *S. Anthonus*, ofte *S. Martialis*-sieckte geheeten. Ende wy Hooghduytschen noemen 't den heissen brand, unt S^{ant} Antonis Fheur. Om de Inflammation, die daer by ghevoeght zijn.

Galenus in 't tweede Boeck *ad Glauconem*, noemt de Gangrenen *Mortification*, ofte verstervinge van eenigh lit, dewelcke uyt de groote ontfekinghe voortkomt, dewelcke nochtans niet geheel ofte alleenlijck daer uyt voorgekomen is.

't Gewelt, en Tyrannye, van dese ontfekinghe is soo groot dat by gebreck van eenigh haestigh genees-middel, 't zy een bequaem cataplasma oft eenigh ander medicament, soo moet het aengegrepen deel terstont het leven, het ghevoelen ende

bewe-

beweginge verliezen. Ende ten beduyt niet anders, als een schaduwe des doodts. Hierom ist dat herby de Hooghduytschen *vermis dormiens*, onder schlaaffend wurm, dickwils geheten wordt. Niet om dat't waerlijk een worm zy, gelijk eenige oude ende ongeleerde menschen gevoelen, maer om de gelijckenisse die het heeft met een worm. Want soo verr', als den worm af-knaeght. Soo veer oock de ontsteking strekt. Ende gelijk den worm altijd (ten zyse wegh ghenomen werdt) voort-loopt: Alsoo oock dit gebreck (ten zy't met geen bequame medicamenten bewaert werdt) alrijt meer en meer, de nae-buerige partijen af-eet. Want gelijk een mensch, die slaapt, niet beweeght en werdt, ende evenwel levendigh is, en zijn adem haelt, alsoo oock den worm voor de mortificatie van de Party niets meerder verderft, maer blijft in sijn plaetse. Want een volkomen Gangrena, oft een ghemortificeerde partye, en noemen sy niet meer *vermis dormiens* maer het wordt *sphacellus*, der kalt brand geheeten. *Iohannes de Vigo* heefter oock 't selvige gevoelen van ghehadt ende genoemt *cancerana*, als afkomstigh cancer om de gelijckenisse die het heeft met de kancker, want het oock de nagelegene partijen (gelijk den kancker) af-knaeght, putreficeert, en af-eet.

Ten anderen, daer de Inflammationen eenige partijen alsoo ghecorrumpeert heeft, dat alsoose niet en gevoelt, al ist datmense rouwelijcken handelt, snijt ofte brandt, soo en noemen sy alsulcken gebreck geen Gangrena, meer te wesen. Maer alsulcks wordt by hun-lieden *Sphacelus*, geheeten, en by den Griecken *Necrosis*: By den Latijnen *Sideratio*, by den Arabijschen *Achachillos*, ende by den Hooghduytschen wordt het der Kaltbradt gheenoemt. De Arabijschen heeten alsulcke gebreck oock *corruptio*
muri-

menti, om dattet het vleefchs, zenuen, en't ge-
beente met al haer voetsel tegelijck vernielt. De
dagelijcksche Heelmeesteren hebben *Eftbiomenon*
geheeren, welcken naem sy oock tot Gangrena
uytftrecken. Maer *Aviccenna* heeft 'er voor *Fftbio-*
menon gehouden, so wanneer de bederving tot aen
de naeft-liggende partyen streckende is, maer den
overfetter van *Albucafis* heeft *Eftbiomenon* bespotte-
lijck den vyant der menschen ghenoeemt, ende
nochtans is dese saeck waerachtigh. Want gelijk
den vyandt alrijdt de naeft-gelegene plaetien be-
stormt, ende in-neemt, ende de menschen alle da-
geen meer, ende meer schade, oft perijckel aen-
brenght, alsoo oock *Eftbiomenon*, alrijdt de naeft
ghelegene partyen meer en meer bespringht, ende
af-eet. Ende wy Hooghduyschen plachten dit, niet
sonder redenen, den Kalten brand te noemen,
om dat het oock de nae-buerige partijen vernielt,
niet door haer macht voortgaende, maer om dat
de nae-buerige ghesonde partijen met de verder-
vene vereenight zijn, en dat sy alsoo door het ver-
sturven, en onghevoelent lidt, haer selven oock
den doodt en het ongevoelen aenbrengen.

De oorjaecke van 't heet ende koude vier.

Nu bemercken wy dat meest alle dese beder-
vinge uytbluffinge, ende verstervinge der Lede-
maten op dry-der-hande wijze komen voor te val-
len ende te geschieden.

Inden eersten, soo wanneer het eene deel ofte
het ander geen leven meer en kan ontfanghen, 't
welcke haer van 't herte door de aderen toe geson-
den wordt, dan ten zy dat geschiet, door de ver-
spreyng van behoorlijck vermenginge, ende over
een kominge van 't lit, op dat het lit niet behoorlijck
roe komt, 't geen dat het van de natuer behoort te
hebben

hebben, want uyt dese ende andere verscheyde oorsaken schijnt dat te geschieden of oock door groote koutheyt, als wel dickwils in een harde winter geschiet, oft soo wanneer men opde ontstekinge sonder eenigh verstant, te seer refrigererende medicamenten geapliceert worden: Ofte door een overtollige hitte, ende fenijnigheyt der Inflammation, ende quader pustulen: dese periculen heb ick om die oorsaecken dickwils sien gheschieden, soo wanneer den roeganck van de *Spiritus vitalis* des herte, in eenige partye belet en benomen wierdt, ende dat de partijen daer door slap gemaekt warden: ende soo wanneer in 't beginsel van die Inflammation daer geen bequame medicamenten op gheapliceert en worden, van eenige onwetene Chirurgijns: ofte soo wanneer sy oock al te heftige ende fenijnige medicamenten gebruyckten: Als *Arsenicum*, *realgar*, *mercurius sublimatus*, ende andere diergelijcke meer, niet wel ghebruyckende, waer door de zenuen, aderen, ende legamenten, met het ghebeente 't eenemael gecorrumpeert ofte verdurven werden.

Ten tweeden, so kan een Gangrena ende Sphacelus komen te veroorsaecken, als de levendige geesten van het herte door de hart-aderen roegvoert sijnde benomen ofte verstickt worden als wel dickwils gheschiedt in groote ende scherpe Inflammation, de welcke de poren, oft sweet-gaertjens, de aderen ende hart-aderen soo seer verstoppen, dat den *Spiritus* die'er in is verstickt wort, om dat de Transpilatie der vapeuren, en attactie des uytwendigen luchts t'eenemael belet wordt.

Ten derden, ghebeurt het datter verstickingen ende verstervinge geschieden in eenige deelen, als den doorganck van den *Spiritus vitalis* des herten in eenige partyen belet, ende benomen wordt, door eenige

eenige sterke *Ligaturen*, oft contufien die in die deelen gefchiet is, door welcke de *Geesten* gaen, ende wy hebben dat dickwils sien gebeuren, datter in 't restaureren van een gebroocken been, oft arm, door applicatie van al te koude dingen, de passagie ende sweet-gaeren gefloten werden, ende alsoo de kracht des levens van de partye benomen, ende tot putrefactie gebracht werdt. Ende 't is seecker dat dese verftervinghe der deelen, in sommige menschen op dese manier geschiet, soo wanneer de natuerlijcke wermte van haer door eenige groote siekten, ende heftige koortfen alsoo uytgheput is, dat haere voeten ende de uysterste deelen alsoo bedurven zijn datter geen geest of leven in haer meer overigh is. Ende daer wort oock ondertuffchen in alsulcke lichamen beproeft, of de patienten niet tegen staende dat sy in die plaetsen met een gloeyent yfer gebrant worden, seer groote pijn gevoelen, daer nochtans geen swellinge, geen inflamatie noch oock eenige blaewigheydt oft swertigheydt gefien kan worden, als in den *Gangrena* placht voort te komen. En in 't kort geseyt, so is 't seecker dat dese gebreecken aen die partijen oft leden komen de welke door fouten van den vitale kracht, of natuerlijcke wermte van 't lichaem, ofte door al te groote getempertheyt belet worde.

De teekenen dan van 't heet ende coude Vier, als *Galenus* schrijft, *libro de Tumoribus præter naturam*, zijn dese: In den eersten, als die levendige couleur uytgebluft is, die te vooren in de onstekinghe gefien worde. Ten tweede als door de pijn, de beweginge ende kloppinge der *Hartaderen* vergaet, ('t welk het gemeyne volk den pols noemen) ende het lit sonder gevoelen wordt. Ten derden: als de partye die hier mede belmet is heel swertachtigh begint te worden, of heel week, gepurefi-

ceert, ende seer stinckende, alsoo dat men 't niet anders, dan voor een doode partije gehouden en kan. Ten vierden: soo wanneer men daer metten vingher opdout, soo maectt men daer lichtelijck eenen put in, de welcke daer nae niet weder gevult en wort, jae het schijnt dat de huyl van het vleesch gescheyden is, ende hier door blijkt hoe wreet, dat den Gangrena is, wiens beginselen men niet kleyn en moet achten, als *Paulus Aegineta* seyt in sijn vierde boeck, dat soo wanneer men daer niet haestelijcken toe en siet, soo sal 't de geaffecteerde partyen wel lichtelijcken doen sterven, ende de naest-leggende partijen aengrijpende, sal sy ten lesten den patient dooden. Als men dan eerst sijn beginsel gewaer wort, so moet men 't neerstigh soeken voor te komen. Want soo men daer van den eersten aen remedien toe soeckt, so en sal al sulck affect niet soo sonderlingen quaet om genesen wesen, ende principelijcken in een jonck lichaem daer de levendige geesten noch gesont sijn, ende soo wanneer de musculen noch heel, ende onbeschadicht liggen, oft ten minsten als die niet grootelijcken beschadicht en sijn. En ter contrarie, soo wanneer dit affect in ghewortelt is, ende al-reden in een sphacelus, ofte *Syderatio*, verandert, soo is het gebreck ongeneeslijck, ende daer stervender menige af, in een koude sweet leggende.

De genesinge van 't heet ende koude vier, bestaet aldermeest in drie intentien, ende wort oock op drie manieren volbrocht, namentlijck:

1. Door ordinantie der dieten, ende een goeden regel van leven
2. Door voorbereyding van de antecedente, of voorgaende materie.
3. Door de wechneminghe der bedurve, of same gevoeghde

de materie, ende oock door preservatie ofte bescherminghe der gesonde deelen.

De diete, ende den geheelen Regel van leven bestaat in 't gebuycken, van alle onnatuerlijke dingen, als locht, eten ende drincken, slapen en waerken, ydelheydt ende volligheydt; den Regel van leven wort also geordineert als'er tot verkoelinge van nooden is. De eerste genesinge bestaat in de diete. In 't beginsel van dese sieckte, moet men Panatella, ofte *Amgudalæ* ghebruycken, die in Hoender nat oft water gekoocht sijn, ende daer nae met suycker soet gemaect, nae de gelegentheydt van de sieckte, en de complectie van die geene die met dit gebreck bevangen is. Het Offenvleesch. Kalfs vleesch, ende het vleesch van alderhande jonge gedierten of vogelen, wordt voor de uytgelesenste spijsse gehouden, maer men moet hem van alle waterachtigh, ende marasachtige vogelen, wachten, ende van vleesch 't welck grove Phlegmatijcke, ende melancholijcke humeuren genereert. Soo veel den dranck aengaet, soo sal men hem *vinum granatorum*, oft eenige andere goede wite wijn te drincken geven. Hier by moet oock de aderlatinge ghedaen worden, want aengesien dat de Gangrene uyt overvloedigheyt des bloets genereert wordt, de welck in der geaffecteerder partijen gepackt is, so moet men de genesinge inde contrarie sijde beginnen aen een groote ende sterke ontlastinge des gecorrumpeerde bloets. En men moet niet veronachtsamen 't geen tot de bescherminge des herten van nooden is: Hierom dan salmen te raede gaen by een goet geleerd Geneesheer, dewelcke alle dingen nae behoerlijcke wijze sal weten te ordineren. Indiender veel overvloets is van het gecorrumpeerde bloet, soo behoort de

ontlastinge te gheschiede op de selve sijde vande geaffecteerde partye, ende dat met eenige aderen te openen, ist dat men eenige groote ende seer opgedrongene deelen ontrent dier selver partije siet, of door veel ende seer diepe scharificarien des huyts, om der welcken saecken wille sommighe oock bloetsaygers appliceren, ende openen alsoo de aldernaefte kleynaderkens.

Dese dingen dan alsoo op ordere geschickt hebbende, kunt ghy de antecedente ofte voorgaende materie, op dese naevolgende manieren prepareren ende suyveren:

R. Syrup, acetosæ simplicis,
 Syrup. de duabus radicibus,
 Syrup. Violarum. ana ℥. ij.
 Aquæ sumiterræ,
 Capillorum veneris. ana. ℥. ss.
 Misce & fiat haustus unus.

„Een ander in forme van een Electuarium.

R. Syrup, de rosis persicis,
 Syrup. de cichorio cum rhabarbaro, ana ℥. ij.
 Turbit boni, & præparati. ℥. iij.
 Agarici trochiscati, ℥. v.
 Polypody ℥. iij.
 Foliorum senæ ℥. ij.

Laet dese alle sijn gepulveriseert worden, ende koockt het daer nae met witte Suycker, soo veel als genoeg is op een matig vyer ende doeter noch by.

Cinnamoni ℥. j.

Anisorum ℥. j.

Et fiat Electuarium. Wiens dosis een half once wesen sal, met twee oncen Cichory-water, ende drincktet.

Een ander ; dat tot een dranck bereyt wort.

- ℞. *Electuarium. de succo rosarum*
Diacassæ, ana ʒ. ij.
Syrup. de rosis persicis. ʒ. ij.
Mammæ Electæ. ʒ. j.
Aquæ Fumi terræ ℥
Cichory, ana ʒj.
Misce ℥ *fiat haustus unus.*

Een ander tot Pillen.

- ℞. *Mass. pilul, de fumo terræ,*
De stichade,
De lupulis ana ʒ. j.
Diagridij gran. ij.
Syrup Violarium. q. s.

Menget. en maectter achtien pillen af, waer van men 's avonts seven in nemen sal, ende 's andere daeghs de andere elf, vier uren voor den eten.

De wechneminge der bedurve, ende same gevoegde materie, en de preservatie der gefonde partijen, moet men also beginnen als de nootfa-
 kelijckheyt sal vereyschen.

- ℞. *Radicum altheæ,* ℥
Liliorum alborum.
Camomilla.
Meliloti.
Fenugræci ana. m. j.

Laet dese aile gemenght ende ghekoockt werden, in soo veel waters als 'er van nooden is, 't welck ghedaen sijnde soo laetie uyt gedruckt ende gefist werden, en daer nae noch by ghedaen worden

- Olei camomilla.*
Liliorum.
Anethni ana ʒ. ij.
Medullæ vitulinae, ℥ *vaccinae,*
Pinguedinis gallinae
Anserinae ana ʒ. vj.

Van de Phlegmatijcke geswelten,
cera alba, ℥. j. s. vel. q. s.
Farina, fabrum ℥.
bordeace ana ℥. j.

Stelt alle dese dingen te samen over 't vyer ende maectter een *cerotum* af, 't welck ghy daer op ligghen sult, ende ghy kunter noch een dry - dubbele wollen lap, warm boven over heen leggen, die in dit naevolghende *decoctum* nat gemaect sal wesen.

℞. *Vini rubri* ℥. ℥.
Lixivij capitis ℥. ij.
Aceti, ℥. ij.
Rad: althea, ℥. ij.
Ireos, ℥. j.
Camomille.
Meliloti,
Anethi ana m. ℥.
Furfuris, p. ℥.
Aluminis rocha ℥. ℥.
Mellis ℥. x.
Stercoris caprini ℥. j.

Laet dese alle te same koocken *ad consumptionem tertie partis* ende gietse daer nae door een Stremy.

Maer ghy moet hier neerstigh op letten, soo wanneer de bedurven materie genoegh gheresolveert is, ende de plaetse sich tot superatie begeeft, dat ghy 't met een Lancet opent, daer u dunckt de huylt aldersachts te wesen, op dattet geen zenuen, Ligamenten, ende beenderen door de violente materie bestmet ende bedurven worden. Want soo perijckeleus als een haestige inficie oft snede is, soo veel te meer is oock een langsam.

De inficie ghemaect sijnde, ende de violente materie sijn uyt tocht gegeven hebbende, moeten soodanigen *mundificativum* gebruycken.

℞. *Unguenti Aegyptiaci*,

Ungu-

Unguenti Apostolorum ana. ℥. j.

Mellis rosati, ℥. ℞.

Tutiae preparatae, ℥. ℞.

Virrioli albi. ℞. j.

Mastiches.

Sarcocolle ana ℥. j.

Croci, ℞. ℞.

Menght ende maeckter een *ungentum* af, daer ghy de wonde mede verbinden sult.

Het *Emplastrum de meliloto*, in dese gelegentheyt op de ulceren ende *Apostematen* gheleyt, wort seer goet gevonden.

Een *defensivum*, ende oock een *ungentum*, dat ghy op de ghesonde partyen leggen kunt, ende wordt op dese manieren bereyt.

℞. Unguenti santalini,

Unguenti de Cerusa albi ana ℥. j.

Mellis rosati ℥. ℞.

Olei rosacei. q. s.

Misce & fiat unguentum.

Een mollificerende en seer pijn stillende Pleyster, tot dese gebreecken. Om dat sy in 't begin seer pijnlijck zijn.

't Welck op dese manier bereyt worde.

℞. Virriusq; malva,

Camomille,

Meliloti,

Fenugreci,

Violarum.

Iusquiami Pulverisat: ana ℥. ℞.

Farinae Fabarum,

Lenticule.

Hordei, ana ℥. ij.

Panis decocti & colati ℥. ij.

Pomorum mundatorum num. vj.

Olei camomilla,

Rosarum,

Violarum.

Anethi. ana ℥. ij.

Menght alle dese dingen onder een, ende maeckter een Emplastrum af, die met de dickigheyt van weyten-pap over een komt, daer nae sult ghy 't smeeren op een dreedobbelen wollen lap ende leggen 't op de geaffecteerde partie. Want indien 't in 't kooken te dick of te dun scheen te worden, soo kunt ghy 'er van dese voorschreve olien meer of minder, na dat de gelegentheyt vereyscht, by doen.

Her *Oleum Balsami* geneest ende mundificeert seer fray in dese ghelegentheyt, en wort alsoo beschreven even als volcht.

℞. Plantaginis minoris, & majoris,

Chelidony cum radicibus,

Hyperici,

Quinquefolij,

Scrofularæ,

Artemisiae

Camomillæ

Meliloti

Fenugreci ana M. j.

Snijdt alle dese dingen aenstucken, ende laetse den tijt van acht dagen in dese nae volgende olien weycken, als

Oleum Hyperici,

Rosarum,

Vermium Terrestrium,

Camomille ana ℥. j.

Daer nae gekoocht sijnde, soo doeret toe

Oxonacis,

Bacelij.

Galbani,

Maf.

Mastiches,
 Olibani ana ℥. ℥.
 Sarcocolle,
 Mirrba,
 Aloes, ana ℥. ij.

Dese dinghen sal men oock acht dagen lanck in
 azijn weycken ende daer na disteleren: 't Welck
 gedaen zijnde, salmen de Olie ende Gummen t'sa-
 me mengen, ende daer noch toe doen

℞. Croci. ℥. j.
 Virioli Romani ℥. ℥.
 Aristolochiæ rotundæ ℥. j.
 Therebintina Claræ ℥. ij.

Misce hæc omnia & fiat Balsamum,

Daer gy sodanige Ulceren mede verbinden sult.
 Daer is oock noch een fomentum om sooda-
 ghe Ulceren te mundificeren, 't welck ghy anoo
 bereyden kunt.

℞. Herbarum filaginis,
 Hederæ quercinæ,
 Agrimonie,
 Pirolæ
 Diapensie,
 Veronice,
 Plantaginis majoris & minoris,
 Chelidoniæ,
 Meliloti
 Camomilla,
 Hyperici ana M. j.

Laet dese dinghen gekoockt werden in witten
 wijn, ende in fonteyn-water, so veel als genoech
 is, tor op de helft, by den welcken dranck ghy
 daer noch doen sult.

Aluminis Rochæ ℥.
 Mellis Rosacæ ℥. ij.
 Salis ℥. j. fiat fomentum.

Indiender yemant is die meer andere gene-
nesinge van het heet ende koude vier gelieft
te weren, die ondersoect de boecken van
Bartbolomeus Maggi, die hy geschreven heeft,
de *Varia curandorum vulnerum Ratione*. Maer wy
hebben alleen een weynighsken (het welck het
uytgelesenste is) verhaelt, door't welcke wy hoo-
pen, ghy groote vruchten sult genieten.

Dat sesste Capittel.

Van de Paronychia (dat is de Vijt) en-
de sijne Genevinge.

Paronychia, (by den Grieken also geheeten
om de naburigheyt der nagelen) wort in de
uyterste deelen der vingheren, aen de zijde der
nagelen gegeneert, en is by den Latijnschen
Panaritium geheeten; van het gemeyn volck de
Worm, de Vijt, ofte de sieckte sonder naem, ende
wy Hoochduytschen noement der Wurm, oder
das Bugenandte. Want het is een heet, ende seer
fenijngh gheswel, voortkomende uyt een bedur-
ven melancholijck bloet, 'twelck het lichaem
wonderbaerlijcken doet bewegen, ende door zijn
fenijn, ende groote hitte, onlijdelicke pijnen ende
koortsen veroorsaect, ofte verweckt, ende eynde-
lijck het vleesch, zenuen, beenderen en ligamenten
corrumpeert. Somtijts oock door overvloet van
sijn fenijn: Ende door alle groote pijn den doot
sels veroorsaect.

Ten anderen om dat dit gebreck den Worm:
oft gebreck sonder naem geheeten wort: Daer-
om soo sijnder vele die in de beschrijvinge, ende
ge-

genesinghe van desen verschillen , ende van diverse opinien zijn , want eenige gevoelen ende houden voor seecker , dat het waerlijck een worm zy , die in 't midden van het gheswel leyt , van figure sont , met een swert hoofken , 't welck soo groote pijn aenbrengt , datmen tot gheen ghenesinghe komen kan , ten sy 't gedoot is. Maer ghelijck dese woorden onwaerachtigh sijn , ende met gheen redenen konnen bevestight worden , soo sijnse oock niet te min sottelijck. Eenige nochtans beelden haer in , dat sy by wijlen daer wel een wormken in gevonden hebben , maer 't gheswel ghesacht , ende daer nae geopent sijnde , hebben sy der eenighe tuije stinckende materie , die door al te groote vierigheyt van haer fenijn , ende vande andere zijde swartachtigh was , uyt een vloeijen.

Maer gelijk altijd de eene doolinghe , de andere voort brengt , alsoo kunnen wy ² selvige hier oock sien gheschieden. De remedien die van vele om dit gheswel te genesen gebruyckt worden sijn soo sottelijck , ende superstiteus datter niet sottelijcker kan gevonden worden , want sy seggen so ymant sijn handt in de Maent van Mey nat maect in gewreven kickvorschen zaet , ende haestigh wederom op laet drooghen , ende daer naer de vingher die hier mede besmet is , in de handt neemt ende stijf toe druckt , dat sy alsoo de ontstekinge stillen , ende desen dullen worm dooden kunnen. Sommighe nemen alle jaers een levendighe Mol in de hant , ende nae dat sy eenige voorghenoome woorden gesproocken hebben , soo drucken sy hem doot , ende daer nae beroemen sy haer , dat sy het gheheele Iaer , alle so-
E 5
dar ge

danige wormen kunnen dooden, sommige leggender sijn gout op, en doen oock sonder eenigh voordeel, sommige willen 't verdwijnen, met eenige lietjens te singen ofte door gesprek van eenighe woorden, het welk nochtans gelijk het superstitieus is, soo is 't ook niet te min Godloos, als de heylige Schrifture, door de suyverheyt van het Christen geloof contrarij komt te bewijzen, sommige koocken kickvorschenzaet met azijn ende legghent 'er warm op, nochtans niet sonder sekere redenen, sommige vergaderden zant uyt de Meulens, daer het Yser-werck alder eerst als 't met water nat gemaekt is, op de ronde stenen mede geslepen wort, het welck wy schlyffant heeten, 't geen zy 'er sookout opleggen, al hoe wel 't raetsamer wesen soude, dat men 't eerst met azijn koockte, en dan daer warm op leyde. Daer sijnder oock veel dieder *Solanum Commune*, dat is nachtschade, die met opium ghemenght is, daer al kout op legghen, 't welck sy nochtans sonder groot quaet dickwils doen.

Maer die dese ende zoodanighe opinie hebben: moeten weten, als dat de ware genesinge van dit gebreck, aldermeest op drie manieren moet volbracht werden, namentlijk:

1. Door aderlatinge, ende ordinantie der dieren.
2. Door bereydinge, ende uyt-drijvinge der bedurvoe materie.
3. Door 't opleggen der genees-middelen

Ten eersten, ende voor al moet men een aderlatinge doen, uyt de *Basilica* of *hepatica*, in de contrarie sijde na dat de nootfaeckelijckheyt vereysehende is, om dat (het bloet een weynigh vernieuwt, ende verbeterdt zijnde) zoo veel te minder

minder van her quade overig blijven kan: 't Welk gedaen zijnde, moet men hem een diete ordineren, die verkoelende ende verdrogende is, ende soo voorts, op de selfde maniere, als wy in de genesinghe van 't heet ende koude Vier vermacht hebben.

Daer nae moet men de bedurve materie, met bequame genees-middelen bereyden, en purgeren, in die gene, die het van wegghen haer ouderdom ende constitutie van haer lichaem verdragen kunnen, ende dit moet men doen door foodanighe drancken.

R. Foliorum senae ℥ i.

Herbarum lactucæ

Portulacæ,

Intybi, ana m. j.

Seminū quatuor communium frigidiorum majorum,

Seminis Papaveris albi ana ℥. j. ℞.

Florum violarum,

Buglossæ,

Rosarum ruberarum,

Boraginis, ana p. j.

Grana hordei. 20.

Passularum ℥. ij.

Polypody,

Liquiritæ rasæ ana ℥. j.

Menght alle deze dingen onder een, en kooktze in genoegh fonteyn-water, tot op de helft, gietze daer nae door, en doeter noch by,

Sacchari ℥. ij.

Cinnamomi,

Macis ana ℥. ℞.

Ghy kunt, indien ghy wilt by deze decoctien doen, ende daer in dissolveren

Cassie noviter extract ℥. ij.

Elect: de succo rosarum ℥. ij.

68 Van de Pblegmatijcke geswellen,
een Doses hier van sal zijn dry oncen.

Een anderen dranck die ghy op eene reyse innemen kunt.

℞. Syrup Rosarum,
Syrup de Cichorio cum Rhabarbaro ℥. ℥. ss,
Decoctionis prescriptæ ℥. iij.
fiat haustus unus.

Een ander die ghy oock op eene reyse in nemen kunt.

℞. Syrup violarum,
Buglossati, Rosati ex infusione ana ℥. vj.
Aquarum scabiosæ,
Buglossæ, ana ℥. j.
fiat haustus unus.

Noch oock een ander.

℞. Cassiæ noviter extractæ,
Elect. de succo rosarum,
Aquarum scabiosæ,
Acetosæ, ana ℥. j.
fiat haustus unus.

Een ander, in forme van een Bolus.

℞. Diapruni & solitivi,
Elect. Diacatholici ana ℥. ij. ʒ. ij.
Misce cum saccharo. q. s.
& fiat Bolus.

Een ander tot Pillen.

℞. Specierum hycæ simplicis,
Azazeret ana ℥. ʒ.
Diagydy gran. iij.

Misce

Misce cum serapio violarum, &c.

Ende maectter negen Pillen af, voor een reyse in te nemen.

Ten derde door 't opleggen der genees-middelen, 't welck geschieden kan . door verteerende ende vermorwende medicamenten, maer *Land-Francus* vermaent in zijn tweede leeringhe op 't VIII Capittel, datmen geen al te seer verkoelende dingen gebruycken mach, maer verwer-mende; die een verkoelende kracht hebben, hier toe sal dan goet zijn het *Emplastrum* van *Theodoricus* beschreven in zijn derde Boeck aen het 52 Capittel, 't welck ghy op dese manier bereyden kunt.

Rz. Farinae bordet.

Fabarum ana ʒ. j.

Campborae ʒ. j.

Opj gran. vj.

Muscilaginis pslij ʒ althæa q. s.

Menght dese alle met asijn, ende laetse op 't vyer koocken, ende maectter een *Emplastrum* af, 't welck ghy daer seer warm op leggen sult.

De Cataplasmaten van kruyden gekoockt, ende daer warm op gheleyt schijnen my niet vreemt te zijn, ghelijck wy in de genesinge van 't heet ende koude vier vermaent hebben, door de welke de herdigheyt der *Apostumaten* lichtelijck versacht, ende tot superatie kan ghebracht werden.

Ende soo ras als men 't versacht, ende tot superatie gebracht heeft, salmen 't met een Lancette openen, ofte met een caustijcke, of met een gloeyent yser branden, maer elck doet soo hy gewent is, daer nae, salmen de materie neerstigh uyt drijven, op dat hare quaetaerdigheyt den geheelen vinger niet om en wandelt, ende af eet.

De materie den uyt ghedreven zijnde, sal men daer nae foodanigen mundificativum ende incar-

nati-

10 Van de Phlegmatijcke geswellen;
nativum moghen ghebruycken.

Rz. Aloes hepaticæ ʒ. ij.

Mirrha,

Tburis

Sarcocollæ, ana ʒ. j.

Menght dit ende doeter noch toe

Terebinthinæ claræ ʒ ʒ.

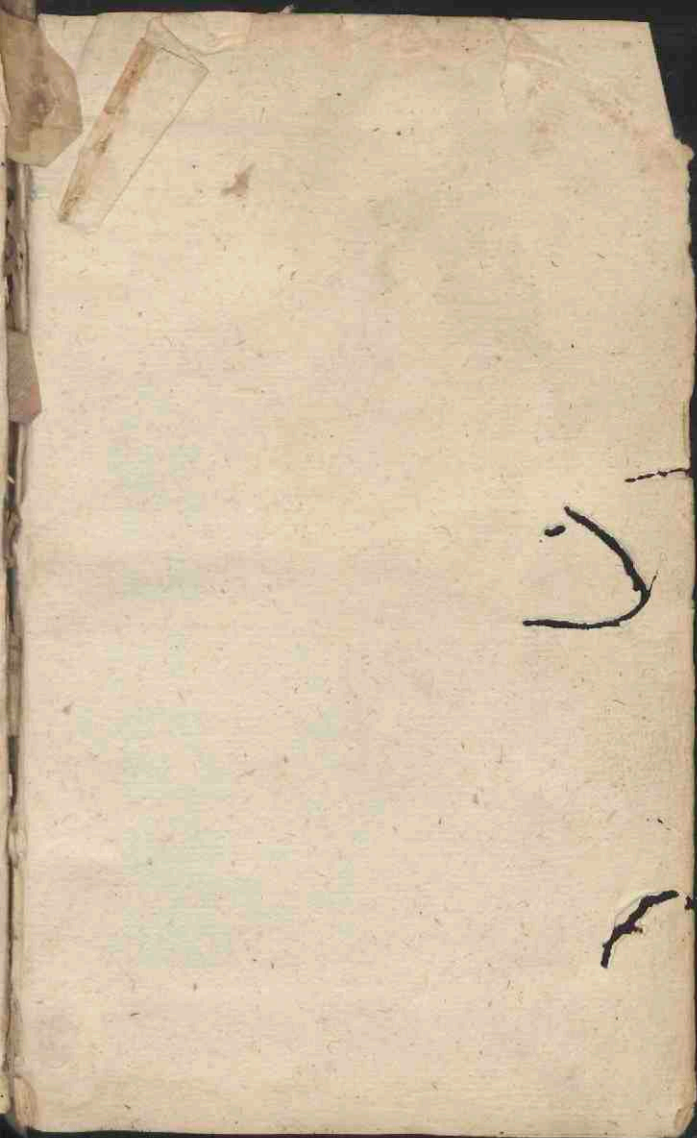
Mellis rosati & colati, ʒ. ij.

Ende om met een woort te segghen, soo mengt
ghy alsulcke mundificerende ende consoliderende
medicamenten ghebruycken, als'er boven in de
Ghenesinghe van 't heer ende conde Vier verhaelt
staen.

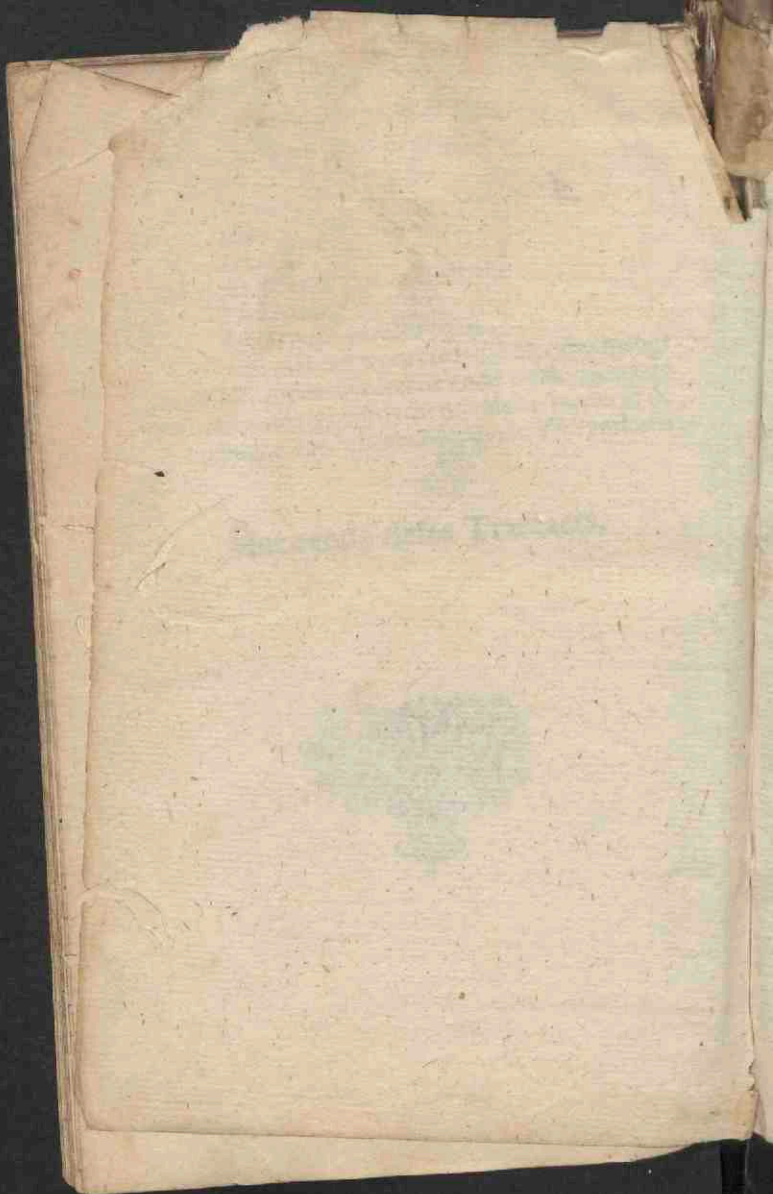
Het eynde deses Tractaets.

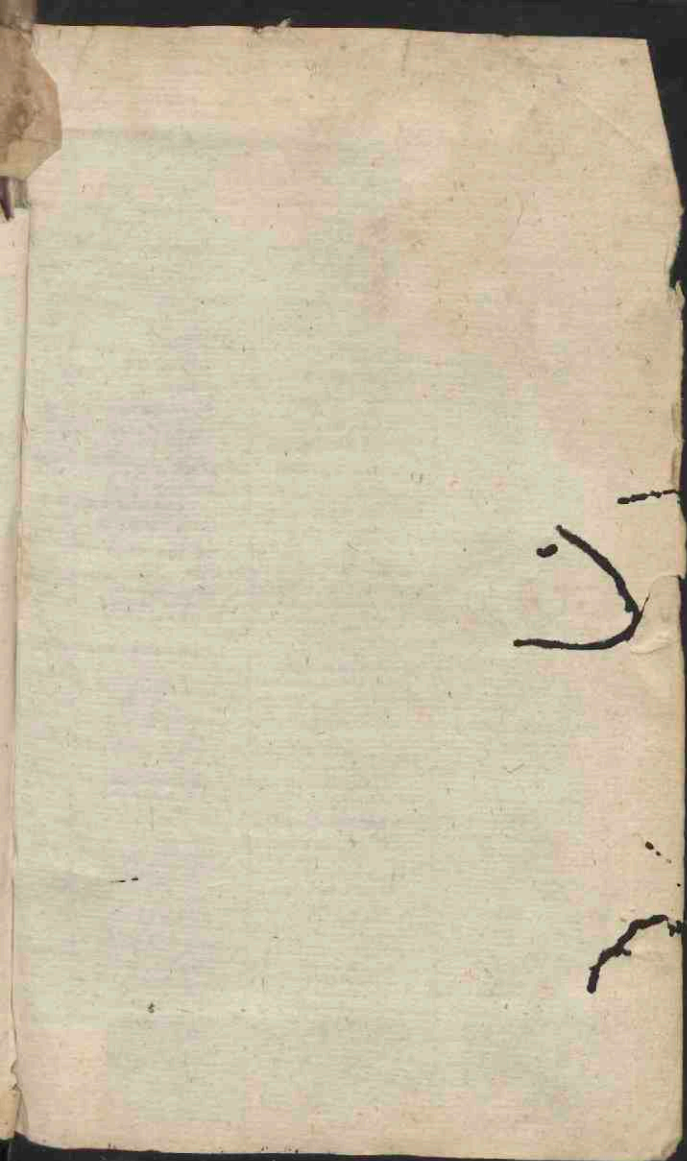

T 674

1382

